ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 12
1934
ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

4-ий рік видання.

ЗМІСТ

12 (45)-ого числа за грудень 1934 р.:

ПЕРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ: Річно 15 зл., піврічно 8 зл., чвертьрічно 4 зл. Окреме число 1·50 зл.

ЗА КОРДОНОМ: Річно 3 доляри, — Окреме число 0·30 дол.
В Чехословаччині: Річно 2.50 дол., піврічно 1·30 дол., чвертьрічно 0·70 дол.
В Румунії: Річно 500 леїв, піврічно 275 леїв, чвертьрічно 150 леїв.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 94-56.
ЧЕКОВЕ КОНТО П. К. О. ч. 505.041.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“ ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.

У. Кравченко.

Народня Муза в Вертепі.

Витаю Божу Матінку і Сина!
Витаю рідними піснями...
Новороджене Світло
будь з нами!
— — — — — — — — — — — —
Глядаючи, Тебе, Преясне Світло,
у досвіта я вийшла в поле, —
скрізь хвилювала, золотилась нива...
Куди я глянула — там розцвітали квіти.
Мені — у гірських глибинах —
сияли самоцвіти —
і джерела живії під землею —
мені дзвеніли...
пісні лунали...
В розкоші творчій я була щаслива...
— — — — — — — — — — — —
Аж ось... і знялися ті хмари чорні
і вихри заревіли люто...
В тяжкі кайдани
народ — й мене закуто...
Минали довгі у неволі дні
і не одні —
пісні замовкли... голосні...
— — — — — — — — — — — —
На перекір я лихій долі
з підтятою йшла головою...
На моїй скрані тернє
у білі рожі розцвітало...
Я не губила ясности лиця...
Розпука... сумніви від мене відлітали —
я вірою кріпила сили
і все собою була — я!
— — — — — — — — — — — —
В передчутті Тебе, Преясне Світло,
Народня Муза, босоніжка,
тернистим шляхом жертв — я йшла —
ішла вперед і свій народ вела
до боротьби з невіжою і з темнотою —
указуючи в далі Світло —
вела народ до цілі
і все була собою!

— — — — — — — — — — — —

В любови правди —
в передчутті Тебе, о, Світло,
тягар, що вороги на плече клали —
для мене був неначе пух...
Огонь я вічний — невгасимий,
народу мого — творчий Дух:
— „Зерна неправди нема за нами...“
Сьогодні — по віках неволі — темноти,
осанну Світлу — голосну співаю:
пісНями рідними витаю:
Будь Світло з нами!

— — — — — — — — — — — —

В кайданах на руках —
віки ішла я — по тернах —
а хоч збирала біль всіх поколінь
не чув ніколи ворог
ні просьби — ні скіглінь....
і хоч на уста клав печать —
мій спів був все протест — позов
і був — до бою зов!

— — — — — — — — — — — —

Неволя не ломила крил,
я до мети стреміла,
у надмірі — богацтві сил,
на згарищах минулого
нове життя строїла..,

— — — — — — — — — — — —

І в час грізний... у цей проклятий час,
коли до труни
гадали вороги покласти нас,
не замовкали ліри срібні струни,
хоч серце з болю попеліло
я одоліла громи і боруни
і наче фенікс з попелу знімалась,
народ взиваючи на бій — на діло!

— — — — — — — — — — — —

Розвіється та темнота —
упадуть пута...
По днях тривог
ще зазвенить побідна нута
і відсвяткуємо найвищу з перемог
побіду Світла!
З нами Бог!

— — — — — — — — — — — —

І зазвенить наш небозвід...
Золототканий розбудиться світ...
І веселковий чар огнів
освітить шлях наш — і наш спів...

— — — — — — — — — — — — —

В промінню Сонця...
Зєднається народ — як з братом брат...
по днях неволі... днях утоми... муки
народ до щастя простягне руки...

— — — — — — — — — — — — —

О, Рідна наша! О, Єдина,
найвища наша Ти мета,
Тебе і Сина —
вітаючи піснями,
благаю враз з народу хором,
окрий нас ясним омофором!
Вільних від власти темноти,
огнем любови онови —
нехай із перебутих злих доріг
опаде пил із наших ніг...
хай не глядить народу Дух у гріб...
у власнім серці — хай добуде сил
до нового... до творчого життя!

— — — — — — — — — — — — —

Хор:— У Твоїх Мати стіп
благаємо Тебе всі хором,
окрий нас Світла омофором!

— — — — — — — — — — —

А слово тілом стало
між нами пробувало...

— — — — — — — — — — —

Слава во вишних!

Ґабор Костельник.

О коньчині*).

Преселєл ше мой Керестур
На теметов — о, мой Боже,
Яке чудо од живота!
Хто го мирно пренєсц може?

Пошли старші поколєня,
Панотцове, дзиякове,
Учителє, родителє —
Шицкі су на теметове!

Чловеческей жемскей драги
Прешол сом уж три штварцини,

*) В бачванському діялекті; значіння слів гл. слід. стр.

Хоч ми яки дзвон задзвонї,
Та гутори о коньчинї.

Вше ми баржей швет пусцеє,
Ідзе єшень празна, гола,
Нєт ніч... лєм на теметове
Видно, як ше крижі модля.

Нє мам мира яґод ґовлї,
Кед ше од нас одбераю,
Вше на нєбо з очми руцам:
До вічносци глєдам драгу.

Младосц нє сце то припознац,
Цо у моїм тераз шерцу,
Приду роки, та увери:
Як раховац ше зоc шмерцу.

Цихо вшадзи, гвізди швіца —
Браца, гей, чи нє чуєце:
Як нєбесні черча кочі
Дзешкаль там на другім швеце?

Кочі, цо превожа людзох
Там ґу гвіздом одталь з жеми,
Кажди рок їх бліжей чуєм,
Уж сом ґу нїм приучени!

Гвізди божо! Най ше полнї
Тайна швета, цо ше меня:
Божа воля!... Поме, кадзи
Пошли старші поколєня!

Шак і на жем так сме пришли,
Же лєм Бог знал: дзе і кадзи —
Бог ше за нас ту остарал,
Остара ше вше і вшадзи!

1934.

Керестур — рідне село автора;
теметов (з мадяр.) — цвинтар;
шицкі — всі;
су — суть;
сом — єсьм;
ше — ся (się);
яґод — як (як-год);
ґовлї (з мадяр.) — бузьки;
сце — хоче (хце);
зоc — з;
драга — дорога;
кочі — вози;
черча — торохтять;
ґу — к (ку);
швет — світ;
поме — ходім;
шак — wszak;
кадзи —куди;
вшадзи — всюди.

Василь Пачовський.

Гальшка Ярославна.

Ой красуню славну Гальшку Ярославну
В Києві посватав князь Гаральд норвежський,
Сміливий і щедрий — та Ярослав Мудрий
Виправдав відмову, чом негідний ласки:
„Лицар без держави, що не має слави,
Ні не має скарбів, ні пісень в настрою,
Щоби стать нарівні до руки царівні —
Мусить прославитись чимось серед бою!“

— Вісім штук я вмію: я пісень складаю,
На коні я гоню, плисти скачу в тоню,
Сам на скі ховзаюсь, на човні веслуюсь,
Що стрілою стрілю, пташку в лету вцілю;
Де списом кидаю, то в ядро влучаю —
А всі танці вмію — лицар в кожнім строю...
А руська царівна, Гальшка Ярославна
В золотім намисті помітує мною!

— Адже я вродився, де мужі Уплян๋дці
Натягають луки, мов стають у танці,
А тепера правлю кораблі вояцькі
Грізні гречкосіям в скелях по борвіям,
Відколи по світу на човни вояцькі
Розбиваєм хвилі у морськім прибою...
А руська царівна, Гальшка Ярославна
В золотім намисті помітує мною!

— Шістьнадцять нас, жінко, вичерпало воду
З корабля в переях чотирох в негоду,
Коли в хуртовині хвилі гнали сині
Корабель вантажний тяжко серед бурі —
В кручах грало море, в небі хмари хмурі...
Хто, що непроворний, їхав би тудою?
А руська царівна, Гальшка Ярославна
В золотім намисті помітує мною!

— Ой ніяка жінка, ніяка дівчина
Нам не заперечить, що гей гуртовина
Нас зявилось двісті у західнім місті —
Як ми намахались мечем серед бучі;
Збруєю валили грізніше від тучі,
В доказ перемоги скарби взяли в бою...
А руська царівна, Гальшка Ярославна
В золотім намисті помітує мною!

— Кораблем минув я Сицилію в гурмі,
Ми були убрані гарно як пристало,
Шведський корабель наш на високій кормі
Сунув скорим бігом, везучи чимало
Вояків на собі круг мене в шанобі —
Хто, що непроворний, пан був над юрбою?
А руська царівна, Гальшка Ярославна
В золотім намисті помітує мною!

— Стали ми до бою з Трандами у славі,
А їх було більше, як зрядились в лаві —
Була там завзята битва нами клята;
Відтягнули з битви мене молодого
На чолі дружини від лицаря того,
Короля їх, мною вбитого в двобою —
А руська царівна Гальшка Ярославна
В золотім намисті помітує мною!

Так сміливий Гаральд слав пісень царівні,
Гальшці Ярославні, щоби стать нарівні
Пройшов ріки, гори — кинувся на море,
Здобув скарби світу, доборовся слави; —
Здобув вінець слави своєї держави,
Як сів на престолі, переслав обручку,
А руська царівна, Гальшка Ярославна
В золотім намисті дала свою ручку.

Роман Дурбак.

Зарваниця.

Ранењко, скоро світ, у церкві світло тліє,
Людей зі всіх сторін без ліку в Божім храмі.
Ось бачу: бє чолом якийсь дідусь об камінь
Перед чудесною іконою Марії.

Та й не в одного там зболілі трудом вії,
Бо пішки йшли та йшли із сіл далеких днями,
Ішли, щоб біль душі гоїти молитвами
І серця віри дно відкрити в стіп Марії.

А тут і там рве тишу ревний плач жіночий,
Несесь каліки зойк, що губиться в молитві —
І в храмі тихо знов, як у ночі по битві.

А в храмі тім і я молюсь, тихцем шепочу
Жаркі слова благань, так, як лиш серце вміє —
І серце те кладу я в стіп Твоїх, Маріє!...

Зарваниця, 7. VII. 1934.

Роман Завадович.

Космічний дует.

Дует пера і творчого горіння
У чаші уст як солод і полин,
Як світла приск і чорні крила тіні,
Любови жар і пімсти лютий чин.

Він ключ Сезамів віщого надхніння,
Єдиний свідок світлих перемін,
Як дух покірно світу приколінить,
То знов світам панує із вершин.

Озореними вічними стежками
Бренить його шовково-струнний хід
По ступенях золоченої ґами.

А візії, як рій планетоїд
Розприскують жовтогарячим квітом
В камінну даль незміряного світу.

Наталя Королева.

Ірод.

— І дійсно, сам ти, на власні твої очі бачив ту чудодійну зорю? І небо, що відтулилось? І чув ті надземські голоси, які стверджували, що дитина та є дійсно Божий Син, надія народів?

Геліодор — „тінь тетрархова", як називали його дворяни, постелився листом і росклав руки:

— Міцний володар сам знає, що Геліодор не може вірити темним байкам темних вівчарів. Зрештою, дозволю собі гадати, що й тобі, великий, байдуже, — чи Божий то Син, чи ні, пророк чи майбутній їхній ватажок десь там народився. Хіба ж Ромул і Рем не обидва були синами Марса?! Але ж переможцем може бути тільки один. Це — ти, наймогутніший...

Тетрарх нетерпляче перепинив рабське красномовство:

— Стривай, але ж маги? Халдейські мудрці, щось же вони тямлять. А говориш, що сам бачив, як вони вклонялись, як принесли дарунки. Ти ж сам чув їхні пророцтва.

— Не можу я, твій найвірніший раб і послушник, сказати, що не бачив того, на що дивились мої очі, або не чув того, що ввійшло в мої вуха...

— І не повернули... Не прийшли назад до мене, хоч і наказав їм я це цілком певно, — думав у голос тетрарх.

І ці думки так його дратували, що під його лівим оком засмикало й швидко замиготіло нервове тремтіння. Як завжди, коли Ірод втрачав розвагу.

— Може пізнали тебе? Чи ти прозрадив, йдучи з ними, що я тебе післав на́зирці?

— Хто б посмів тебе зрадити, сонце всесвіту? — підвів на Ірода повні песької вірности, але також і легкої тривоги, очі Геліодор. — Мудрість твоя, промінний, трохи осяяла й мене від часу, як в орбіті світла твого я перебуваю. То ж, ні, володарю, я не йшов з ними, лише з а н и м и. Не відступав ані на крок. А в печері Бетлемській був я поміж пастухів, кочовницьким вівчарем переодягнений. Мудрці ж, як зволив ти назвати мандрівних отих зорезнавців, злякалися твоєї справжньої мудрости, і втікли. Втікли, пануючий, бо ж зрозуміли, що їм місце між пастухів, а не за володаревою учтою...

Ірод витер чоло рукою.

— Угу... Учта... Так, ще сьогодні та учта... Стільки тих турбот і праці... А тута маєш ще того Месію, Спасителя народів...

— Та що таке перед твоєю міццю Месія? — зайшовся щирістю Геліодор. — Лише єдине твоє слово, єдиний рух твоєї всевладної руки...

Ірод прижмурив стрибаюче око, а другим трохи призирливо дивився на свого найдовіреннішого слугу. Знав ціну улесливих слів та запевнень вірности, але також знав ціну своєї влади, і розміри слухняности, з якою приймали кожну його примху покірливі підданці. Прижмурив і друге око, а губами глузливо посміхувався. Справді: кого він має боятись? Плазуючих рабів, котрим дарує злото? Чи тих, що не золото, але щоденний хліб діставали з його ласки?

Зробив рукою недбалий знак, що хоче лишитись сам. Геліодор, радий, що обійшлось без вибуху гніву, склавши на грудях руки, прикрашені перстнями та бразолетами, й кланяючись раз за разом, відступав до дверей, не обертаючись до володаря спиною. Нарешті замовкло бряжчення його нашийних прикрас, ланцюгів та амулетів. Важкі фалди заслони-килима повисли нерухомо над виходом і в покою тетрарховім запанувала — повна тиша. Ірод лишився сидіти в своєму кріслі, що нагадувало курульне. Його тяжка думка розкручувалась помалу, немов повільний віл тяг велику вагу на високий копець.

Нехай би, дійсно, Син Божий!.. Нехай собі... Чи ж мало було їх на світі, синів богів та богинь?.. Діоніс, Феб, Аполон... Діяна... І, що з того? Вибудують кілька нових храмів, настановлять нових жерців, назначать нові святкування. І добре. Ні світ, ні людство на цьому нічого не втратить. Навіть придбає нове джерело розваги та забав... Але ж те дивовижне вірування, з яким він здибався тут, в Юдеї! Цей Месія ніби то має відобрати владу всім володарям, стане одиноким, за ким підуть, кого будуть слухати всі. Він обіцяє радість і життя вічне... „Хто ж ти, що боїшся людини“? — згадав слова, читані в тих незрозумілих, таємних

і темних пророцтвах юдейських. Студіював їх, бо ж той загадковий прийдешній Месія чомусь не йшов йому з голови. — „Боїшся людини, яка вмірає, а Господа Творця свого забуваєш“, — говорить їхній пророк Ісайя. — „Щоденно тремтиш перед лютістю гнобителя, що надумав стратити тебе“... Хм... Для них — гнобитель, це він, тетрарх... Ах, на всіх безсмертних!.. Добре! Коли ж він гнобитель, то мусить він їм показати, народженим, і ненародженим, і мудрцям і пророкам, що там, де є він, Ірод-Тетрарх, не може й не буде іншого володаря, як тільки він сам. Досить! Жадних Месій, жадних спасителів, і жадних надій! Він дбає сам про всіх, й нема їм чого ані надіятись, ані виглядати спасіння. Без пророків він і сам добре знає, кого взяти під захист, над ким простягти руку караючу... Але треба цей... непорядок якось припинити...

Підвівся й підійшов до вікна. З-за відтягненої заслони вилився на нього промінчастий пурпурний водограй ясу з вечірнього сонця. Пурпур послався йому до ніг, одяг його світляним плащем, увінчав червоною авреолею.

— Почекайте! Я таки знайду на вас незабутній спосіб! — промимрив відвертаючись від сліпучого проміння. — Не забудете довго мого найменння!..

Здалеку долітали різкі згуки сурми. То сповіщали з юдейського храму, що настала година офірування й молитов...

А ввечорі розмови гостей, співи, флейти й арфи не розгладили зморщок на тетрарховому чолі й не втишили підстрибування його повіки. Він все думав, автоматично перекидаючи з руки в руку охолоджуючу кришталеву кулю й помалу висмоктував келех за келехом охолодженого снігом вина.

Гостей огорнув неспокій, котрий щодалі збільшувався. Ох, ті турботи на чолі володаря, це ж — хмари на небі: що більше їх, тим неминучіша хуртовина! Яка ж причина? Вісти з Риму? Нездоровля?.. Ой, ой, хто ж буде в неласці? На кому зірветься досада панська?

Поривами холодного вітру перелітали подібні невисловлені питання, а прикрашені вінками голови схилялись одна до одної, питаючись лише поглядом.

Раптом блиснули тетрархові сіро-оливяні очі. Наче вмить помолодчало обличчя. Ірод упявся поглядом в рудоволосу сирійську танцюристку, що звивалась перед ним на широкому килимі. Танок її був низкою поз, переливчастих, мов гра хвиль, змінливих, як форми хмарок. Хвилинами її всю накривало мідяно червоне волосся, хвилями виринало алебастраво-бліде обличчя й пружний торс рясно обвішаний дзвонячими прикрасами. Дим ладану з золотих кадильниць інтригуюче сповивав дівчину, творючи ніби якусь містерію в хмарі.

Тетрарх, не відриваючи очей від танцюристки, нахилився до Геліодорового вуха. А той з радісною слухняністю схилив голову, щасливий, що зрозумів й поділяє захоплення володареве, котре розжене тучу. Але ж враз обличчя „тетрархової тіні“ вгасло.

— Наказую без проволоки вимордувати всіх хлопців від двох років і нижче, — спокійно проказав Ірод. Найпильніше перевести наказ у Бетлеємі та в околицях. Месія — людина не вратується. Бога ж вбити не можна. Зрештою, — тетрарх усміхнувся на повні уста, — Бог мені нестрашний, бо ж наші шляхи ріжні й не можуть зустрінутись. Нам — не подорозі.

М. М. Сеє (Saeyeys).

Вибрана.

Сучасна людина терпить від неврастенії. Вона пережита і все її нудить. Завелася на стільки речах, що вилікувати її може лише: Бог. В глибині душі відчуває непоборимі потребу Бога, міцно тужить за абсолютом, божескістю, релігією — не релігією поверховно-дрібничковою і викривленою, а за релігійною глибиною, що злучила б її з Богом. Рада би любити Бога, але живчик її серця, що стільки раз бив для сотворених єств, не може вже задрижати ритмом нової любови для Творця. Ніщо дивного, що з такої релігійної туги й одночасно безсильности зродилася християнська белетристика, особливо повість, що має саме піти назустріч сучасному зневіреному й знеможеному людству. Вже від 30-ти літ розвивається новітнє християнське красне письменство, яке може почванитися найкращими мистцями пера (і якого вістуном та предтечею вже на порозі XIX в. був відомий Шатобріян). Згадати хоч би з поетів Bloy-a, Claudel-a, з французьких повістярів Bourgeta, Bazina, Bordeaux, Cazina, Vallery-Radota, Artusa, особливо Bloy, Baumanna, Mauriac-a, а з інших Joergensena, Sheehana, Valdesa і т. д. (Виїмки з кількох творів подані в попередних числах „Дзвонів"). Всі вони спираються на виразно католицькій ідеольогії, залюбки описують навернення, показують красу християнської моралі та боронять католицьких засад. Одначе в останніх літах частина західно-європ. повісти посунулася ще дальше, бо аж до містицизму. Щораз виразніше зарисовується **м і с т и ч н и й н а п р я м**, що не задержується, як дотеперішня католицька повість, на самім узгірю, але спинається аж на самі верхів'я релігії, веде читача на верхи любови до Бога і горить тим вогнем серафимським, тим, чого домагається сучасна душа, недужа на анемію, спрагнена вогню і румянців. Перед у тому напрямку веде Emil Baumann (повість „Знак на долоні") і M. M. Saeyeys. Щоби зазнайомити читачів з тим родом творчости, містимо кілька виїмків з повісти письменниці Saeyeys-и „Елєкта", яка зрештою стала доступною ширшому загалові, бо появилась в останніх днях в польському перекладі, вид. книгарнею Св. Войтіха в Познані (Plac Wolności 1).

Геройка тієї повісти, двадцятьлітня студентка, Елєкта, по сумнівах, читанню ріжних фільософісних творів і довгім шуканню доходить врешті до одинокої дійсности, справжньої Правди — Бога-Творця, що післав людям Христа-Спасителя. Від того часу огортає її душу почуття великого спокою, радости і втіхи, й під впливом любови до Творця світу постановляє вона стати згодом монахинею та посвятитися виключно Христові як його улюблена дитина. Одначе перед тим гарна, чесна й шляхетна душа молодця Брунона збуджує в ній гарячу любов до себе. Завзята й затяжна боротьба поміж любовю до Бога і земською любовю в душі Елєкти — це сюжет повісти. І хоч любов Елєкти до Брунона зовсім духова, чиста, невинна, далека від змисловости, то все ж думка, що та любов відверне її від Бога і попередної постанови, мучить її душу й не дає спокою. В тому конфлікті і боротьбі Елєкти з власною безсильністю тріюмфує врешті любов до Христа.

„Елєкта" — це повість не для всіх; для молоді не зовсім вказана, бо деякі місця у ній не будуть зрозумілі, або будуть зле зрозумілі, а через це не цілком безпечні. Одначе люди, що рішили посвятитися службі для Бога, як теж і ті, що в них змагаються Божі заповіди з пристрастями і слабосиль-

ністю волі, знайдуть в „Елєкті“ частину свого „я“, знайдуть покріплення сил до боротьби і шлях до перемоги. Для людей же з модерним світоглядом, що слова Бог, віра і т. п. вже викинули зі свого слівника, або для людей, що для них ті поняття є чимсь дуже далеким, якимсь немов глухим підземним гомоном, або блідими образами, що ще лиш тліють в уяві як приємний діточий спогад, для тих „Елєкта“ буде мабуть егзотичною, дивною, ледви реальною палатою, щоправда дуже гарною, сніжно-білою, звіздисто-зоряною, але такою, в якій вони зовсім не бажають замешкати. Та все ж тому буде для них бодай цікавою.

П. Ісаїв.

Той лише може назвати себе Божим слугою, хто звів ряд боротьб з покусами. А опанована покуса є немов би заручиновим перстенем, що його душі дав Бог.

Св. Франц з Асижу.

„Пишаєшся собою, а одначе що ж посідаєш, чого би ти від Мене не отримала?

„Чи ж не я надав вигляд тим рукам, за які лякаєшся, щоб не втратили колись гарної форми? Чи ж не я обдарив рухливими звіздами зрініць твоїх очей, що так часто шукають захоплення в інших очах?

„Це Я надав правильність твому умові, взнеслість твоїм думкам, вподобання в досконалості й красі твоїм прагненням; це Я опоясав, мов би зброєю, серце твоє боязливим почуттям гідности, щоби ніхто до нього не мав приступу крім Мене Єдиного.

„Якщо ти подібна до цвіту сніжного, то лиш тому, що заслоняв Я тебе своїм Обличчям від жару почувань людських, бо ж люблю тебе.

„Скажи мені, дорога дитино, що посідаєш, чого від Мене не мала б ти?

„Подякуй Мені, а задивлена в нескінчену досконалість моєї постати, забудь про свою проминаючу красу, що вдоволити тебе не в силі.

„Не домагаюсь, щоб відреклась ти дарів, що прикрашують чаром твою невинність, заслоняючи світляною шатою, але хочу, щоб їх хвалу звязала ти з моїм Іменням.

„Я то створив тебе такою, якою ти є, гарнішою, як інші, бо полюбив Я тебе більше. Єдиною твоєю власністю є гріхи твої, і за них також впоминаюся, бо в моїй долоні Відкупителя спочиває, немов дрижуча голубка, твоє життя, проминаюче і горде.

„Дорога істото! Не дивись на злуди світу. Мене лише шукай.

„Надто багато ще прагнеш, а думка кидає тобою, як вітер платками цвіту.

„Прагну, щоб забула ти про землю. Хай твій зір чистий вдивляється тільки в Мене, бо чуваю безупинно над найбільше скритою частиною твоєї душі. А потім, в небо занурися, оглядаючи хвалу Отця мого“.

Була то одна з перших наук Христа. Елєкта пригадує собі її, немов би вона плила безпосередно з Його божеських уст. А від тієї святої хвилі між Улюбленим і улюбленою повтарялися

часто невимовні розмови, бо любов викликувала їх, окружаючи чаром.

В її великих задуманих очах видніє таємнича втіха, а ціле її єство, не могучи опертися щастю, зануряється в безодні розкоші.

Розмріяна мягким рухом замикає книжки і збирає розкинені нотатки, бо не потрафить в тій хвилі зглиблювати теорії й порівнювати дефініції фільософів Краси. Натомість звертається з усміхом до солодких споминів, що множаться в її умі, і з покорою піддається Невидній Присутності, що допоминається її любови.

Було це два роки тому... ні, вчора, ах! сьогодні рано, в тій хвилі навіть відчула те обсипання промінням і невимовну, всеогортаючу полумінь

Жиємо на те, щоби славити Бога.

Оте небесне слово, слово обявлення, яке одного дня знайшла вирите в глибині свого мрачного ума. Яким же окликом і честю його витала, якими обливала сльозами. Яким же гарячим поривом втілила його в свою душу! З яким почуванням віддала йому своє відроджене життя!

Ото хвиля зворотна і дивно спокійна, коли обявилась їй Правда. Яка міць захоплення, вдяки і втіхи обудилася в її душі. Які потоки радости, обожання і любови витриснули з її воскресшого серця, заки час і призвичаєння не вспокоїли тієї бурхливої хвилі.

Пригадує собі той час життя, такий близький і не менше такий далекий, коли ставила собі раз-у-раз давне, до глибин нуртуюче питання: „що є Правда“? Був то час, просяклий гіркістю, її душа тріпотіла тоді безвислідно крилами і не могла піднестися до лету, а земський чар наповняв її напереміну надією й непевністю, бо не вміла шукати його праджерела — Краси. Був то час прикрий і тривожний; ходила тоді з одного наукового відчиту на другий, мандрувала від одного знавця до другого, від одної книжки перекидалася до другої, шукаючи всюди бездоріжної мудрости.

. . . .

Пригадує собі ту хвилину, коли вичерпана і знеохочена постановила раз іще пошукати Правди. О, благословенна зустріч!... Знайшла врешті Мудрість правдиву і, вмліваючи з радощів і втіхи, віддалася їй цілою душею.

— Прийшла я до тебе, отче, бо прагну Бога. Дай мені Його.

Отець Ерреї не здивувався, не висміяв, бо зрозумів.

Від того часу має завжди під рукою скромну книжечку, дар його, звідки сплило на неї світло спасення.

„Всемогучість Бога є одинокою рацією буття річей як їх засада; Його хвала є одинокою рацією буття як їх ціль. Бог, що мене сотворив на образ і подобу свою, є сам моєю остаточ-

ною ціллю, цілою рацією буття мойого істніння. Моєю рацією буття є лише Його хвала. Існую виключно для того єдиного добра. Для Нього, для Нього жию, для Нього вмираю, для Нього житиму вічно" [1]).

Дальше вже читати не могла: ті осліплюючі слова, прошивши панцир її несвідомости, досягли немов розпалена стріла глибини її зрініць. Тоді Елєкта, визволена зі своєї духової сліпоти, побачила Правду.

Але був то щойно перший ступінь містичної скалі на дорозі пізнання Духа.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Елєкта любила Брунона всею духовою міццю свого єства. Кохала його коханням досконалим.

Її любов сягала верхів геройства...

Незвичайна краса душі Брунона осліплювала душу Елєкти. Його гаряче мужеське серце впивалося серцем дівочого єства, як сонце впиваєтьса океаном.

Порівнював її до тихого, глибокого озера, якого дзеркало не могло би відбити іншого обличчя крім його.

Говорив до неї:

Ношу тебе на собі як медалик, що мене береже від злого.

А вона усміхалася, здивована й захоплена, бо не знала, що є гарною.

Опанована любовним бажанням, що уносило її до коханого, як до джерела свого життя й радощів, кликала:

Бруноне, хотіла б я бути живчиком твого серця, віддихом твоїх уст, світлом твоїх очей...

Хотіла б я бути душею твоєї душі.

Як же були щасливі!

Оділі шатою любови немов плащем зі звізд, переживали хвилі щастя, коли чоловік не знає, чи його вчинок є мудрий, чи шалений, і коли всі його пориви видавались би недорічними, якщо б не боронило їх вимовно свідоцтво любови.

Від кількох днів, тижнів чи місяців тривав той вогненний і промінний звязок, той солодкий стиск їх сердець і умів?

Щоби поняти, чим є вічність, і її запрагнути, щоби повірити, що є вона лише одною благословенною хвилею, голодом і неперериним насиченням, треба покохати.

Елєкта і Брунон дійшли до тієї хвилі без початку і кінця, якою буде наша вічність, переповнена лише любовю і коли прямують крізь життя, свідомі лиш почуття любови.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Елєкта примкнула очі. З глибини її душі виривається крик розпуки, звернений до Христа. Зневажила Його, але ще так дуже любить, так пройнята Його постійною присутністю...

Брунон чуває при ній. Кладе лагідно долоню на її чоло, а другою підпирає її голову. В такій поставі Елєкта триває без

[1]) B. Tissot: La vie intérieure simplifiée et ramenée à son fondement.

руху, дрижучи з тривожної любови, і прагне, щоб та хвиля відпочинку тривала безупинно.

Коли отряслась врешті з болючих, а одночасно чарівних мрій, спостерегла в погляді Брунона таку міць вражливости і повноту втіхи, що дала волю почуванням.

Клячучи при нім в діточій поставі, яку так любив, взяла його обличчя в руки і поцілувала. А він з виразом щастя й пошани на зміненім обличчю, спитав упоюючим голосом:

— Отже потребуєш мене так дуже?

Тоді вона, немов слабосильне дівча, що горнеться до батька і шепче пестливі слова, закинула йому руки на шию, і, притулившись до його рамени, сказала зідхаючи:

— Бруноне, ти мені потрібний. Але та потреба мучить мене і вбиває, бо любити тебе не можу.

На ті слова він, немов би справді був її батьком і тримав в руці святий депозит, за яким може впімнутись одного дня хтось дужчий від нього, пригорнув її з батьківським почуванням, що повстало в його серці під впливом шляхетної волі й наказує йому заслоняти її перед нею самою, перед голодом її любови. І безмежне милосердя засклило сльозами його очі.

— Бруноне! — сказала благально — Бруноне, чи збережеш мене для Христа?

Аджеж був немов би її старшим братом! Його то чести, обезвладнена жаром горіючої в її серці любови, повіряла свою молодість.

Не мала досить сили власної волі, щоб залишитись вірною Божій Любові, тож звертається до Брунона, що йому повірила чистість і взнеслість свойого єства, з просьбою, щоб завів її до мешкання Улюбленого.

Від її обличчя бив тепер спокій промінний, і усміх чистий іграв на її устах, що дрижали ще полумінним благанням. Шепнула:

— Друже, ти мені так дорогий!

І як дівчинка, що готується до сну, сперла гарну головку, обтяжену таким великим тягарем, на серці милого.

— — — — — — — — —

Елєкта, щоденно пристаючи з Христом при Св. Причастю, розважала своє віддалення й упадок. Була в розпуці.

З великим жалем згадувала той час, коли була вірна Христові, і порівнувала свою душу — тоді таку ясну й праведну, затоплену в небі, з тією мрачною і слабою істотою, що нею була тепер.

Знала добре, що її постава супроти Спасителя скінчиться тим, що остаточно відречеться Його, якщо не відсуне Брунона. А одначе не мала сил відречися ні першої ні другої любови.

Повна одчаю, здеревіла з плачу, витягала увязнені руки до Улюбленого, благаючи в Нього милосердя й визволення з упадку.

Заклинала Його, щоб не позбавляв її титулу улюбленої, що покривав її наче плащем з багряниці; щоб не відбирав

їй тієї світлої назви, якою прикрасив її, коли прирекла Йому вірність, бо ж та була одинокою рацією її істніння: тієї вибраної назви, без котрої всупереч всім її дарам, була би лише бездомною вигнанкою без громадських прав, без любови, річчю зовсім зайвою, порошиною, яку допчеться, сотворінням гідним заглади.

А Він, її Бог, її Спаситель, її Володар, так розлюблений в своїм сотворінню, може тим дужче розлюблений, що терпів за неї більше, промовляв до неї предивно солодким голосом і, колишучи як мати дитину, снував піснь невимовну.

Взивав її такими добротливими наскрізь словами, що вибухала плачем.

Промовляв до неї словами, Йому тільки відомими, що нічого з дочасністю не мають спільного: були чарівні, солодкі, проймаючі.

„Верни до Мене улюблена.

„Чи ж Я не є вже Улюбленим, що окружив раменем молодість твою, щоб її зложити у стіп Вітця?

„Чи ж не Я взивав колись твою душу вибраним іменням, щоб її получити з Собою, як галузь винної лози з її пнем?

„Чи ж не Я є Красою, Добром і Знанням?

„Чи ж не Я є Правдою?

„Не моє ж то Обличчя захоплювало очі твої і не в Моїй спочила долоня твоя, як пташа в гнізді?

„Чи ж не є Я Улюблений, що Його ніжність очищує і чи не Я то приодів Тебе в слюбну шату своєю мученичою кровю.

„Чи ж Любов то не Я?

„Елєкто, улюблена моя, верни до Мене.

„Чому ж відвернула ти зір від Мого зору?

„Так, знаю, невдяка ворушить тебе... Знаю все, але не лякайся кари.

„Домагаюсь лише, щоб повернула ти до Мене, забула про все і позволила Мені ділати... Зумію тебе вилікувати!

„І не згадуй ніколи тієї нещасної години, бо я забуду про неї на завсіди.

„Я, твій Бог, що міг би домагатись всего, домагаюсь тільки одної, єдиної речи, щоб ти спочила на Моїм серцю і жертвувала Мені своє серце взаміну за Мою муку.

„Елєкто, візьми знову на рамена тягар Моєї любови, бо я є без гріху.

„І зложи біль в Мої розпростерті руки, в яких спокійно спочити можеш.

„Це я кажу цвисти лілеям і сходити сонцям. А під Моїми стопами блищать звізди.

„Елєкто, твій Бог всемогучий це також Я!

„А одначе в городі Оливнім, з обличчям, стікаючим кровю, благав я Вітця на колінах за відкуплення твоєї душі.

„Елєкто, любов болюча, любов розпята твого Спасителя звертається до тебе, закликаючи, щоб ти отямилась.

„Елєкто, твій Бог конаючий витягає до тебе рамена; чи ж ти могла б відвернутись від Нього, який тебе так дуже любив, що аж умер за тебе?

Мов платки багряної рожі спадали на серце Елєкти слова любовні її доброго Володаря.

А Він, вражливіший і дбайливіший від мами, не залишав її ані на хвилю, готов на перший поклик притиснути її до свого лона, обороняючи всупереч її волі від упадку, окружаючи її заслоною своєї Ласки, щоб її зберегти від земського болота.

По тих небесних розмовах Елєкта промінювала красою, спокоєм, божою присутністю. Брунон, глядячи на її темні зріниці, задивлені в Обличчя таємничого Любимця, на її дівочу постать, переображену тією виїмковою любовю, чув, що між нею і ним стоїть непоборима запора.

Розумів, що його люба не була і не могла бути його, бо була улюбленою Володаря!

І та певність спричиняла йому жахливий біль.

Серце ставало ледом в грудях його.

Здавалось йому, що з глибини горіючих небес виходять невідкличні слова присуду, що літаючи в просторах, вибухають як метеори:

Моєю є улюблена, не віддам її нікому!

Побіджений похиляв голову, бо знав, що є грішним чоловіком.

— — — — — — — — — —

Мала непобідиму віру, що Тіло і Кров Христа є одиноким добрим лікарством. Вірила безмежно в могутність „Вина, що родить невинність“, а вона сама жажде Його покірно і всевладно.

— — — — — — — — — —

Щодень рано з незахитаною вірою приступала до Стола Господнього, а коли священик говорив Non sum dignus, вона шептала:

— Знаю, домагаєшся, щоби я відреклася Брунона, але я не хочу і — не можу хотіти! І приходячи до Тебе, благаю направити мою волю уломну та звернути її до Твоєї волі, бо не перестала я Тебе любити, а конаю з жалю, що не перестаю Тебе зневажати.

А Він, знаючи про повноту любови до Нього і про ворожі сили, що її обсотали, обдаровував її дальше своєю Ласкою, і без її відома уздоровляв.

Ласка! Елєкта відгадувала, що злинути на неї може летом Орла. Але опірне її серце лякалося того схоплення як нещастя.

З кожним днем небесний Завойовник затіснював довкола її душі круг неугнутий, так що близька вже була хвиля, коли мав злинути на неї міццю Божою, і пірвати її як побідну добич, а опісля зложити щасливу серед божих пеленок.

— — — — — — — — — —

Елєкта є щаслива. І огортає світ поглядом, очищеним в погляді Творця. Думає, що то Він є її Любимцем, Він, що сотворив

зачаровану казку: ті зорі як нашийники з опалів, ті вечірні заходи в монаршій пишноті, ту синяву нерухому, затягнену ніби заслона з барвінків між землею і небом, ті білощі ранків і золотистість вечорів, що моляться на межах звіздяного неба, ті звізди немов плащ сонця серед ночі.

Він вижолобив ложище океанам; Він підвів гірські верхівя; Він дотиком пальця викликав журчання джерел і надав полиск перел.

Він посадив лілеї і пахощами обдарив рожі; на Його солодкий зов викльовується в листю крилаті мотилі, якби шафіри рухомі, якби глядіолі.

Те пташеня, що щебече, оголомшене світлом, і той мох, що вгинається під нашими стопами, і ті цвіти придорожні, що тягнуться як мотузки аметистів: все те є твором руки Улюбленого, всюди видно сліди Його поцілунку й усміху і блеск Його чола, що похилене над улюбленою.

Елєкта впивається чаром образу. Серце її наповняється і вибухає. Сльози благословенні заливають її обличчя. А вдяка, велика як світ, огортає її душу й несе до Володаря могутнього й милосерного, що для її радощів і пожитку вчинив усі ті чуда: отже цвіти, що прозябають і розцвитаюсь тут виключно для неї, на тій стежині, куди проходить; великі дерева, що розмовляють з її душею; птахи, що пісню любови співають; і те блеском заливаюче сонце на її чолі і волоссю, і запашній подих дужого вітру, що її обіймає, пестить і несе немов велике розпростерте крило щораз ближче до промінної Божої Любови.

Під тягарем того чару Елєкта паде на коліна, а гимн хвали знімається з її уст...

Василь Лев.

Література відродженої Польщі.

(Докінчення).

Драма.

На виховну ролю театру скоро звернула увагу відроджена Польща, тому й постаралася за зреорганізування театру та уможливлення йому якнайінтенсивнішої громадянської праці. Повстав „Związek artystów scen polskich“, заопікувався актором і позволив йому розвивати свої спосібності. Заникає зовсім дешевенький провінціональний театр, а старші й молодші актори (Сольський, Венґжина, Юноша, Остерва, Залеський) і такі режисери як Шиллєр та Улуханов поставили польську сцену на відновідній висоті театрального мистецтва.

Розвинулася теж опера, головно в Варшаві та у Львові. Одначе великі грошеві вклади і нинішня криза довели до редукції театрів, а передовсім опер.

Здавалося, що серед таких, бодай у початках сприятливих, обставин розвинеться драматична поезія. Тимчасом не так сталося. Вправді ростуть драматурги та множаться драматичні твори, але не все можуть відповідати завданню й висоті цього роду поезії. Першим є знаний з давніших літ Карло Губерт Розтворовський. Він починає від містерій і символізації подій у таких творах як: „Юда з Каріоту", „Калігуля", „Страшні діти", „Милосердя" та „Воскресення". Одначе містифікація не вдається.

Зате взявся він в новішах роках до творення надреальних образів, таких як „Несподіванка" (1929). Тема оперта на правдивому факті, зрештою знана і в українських людових поговірках. Ради грабунку гроша батьки вбивають рідного сина, що перед кільканадцяти літами виїхав до Америки, а тепер вернув з долярами та заночував непізнаний у батьків, хотячи їм зробити несподіванку. Коли викривається правда, батьки божеволіють. Вони мусять відбути очищення гріха, „katharsis" через свідомість власної вини. Природа мститься, а це зображує автор з найгарнішим артизмом і виказує мораль на тлі трагедії людства.

В найбільше реальній темі завжди находить Розтворовський основу моралі людства, опертої на першому грісі прародичів, що за них покутує людство і мусить очищуватися. Такого очищення й покути домагається для дітей нещасних батьків-душегубів Франка й Зоськи в наступній, тісно з попередною звязаній, драмі п. н. „Переносини" (Przeprowadzka 1931). Франко терпить за гріх батьків, переходить шлях найгіршого морального упадку, але відбувши покуту, перепроваджується морально до чистого духового життя.

Коли б Розтворовський написав лишень ці дві драми, виконані з розмахом великого трагічного поета, став би на висоті драматичної творчости в новій польській літературі.

Не вибилися на драматичному полі ані Ем. Зегадлович, ані знаний поет Л. Стафф. Перший заслугує ще на згадку за драму „Оливна лямпка", що зображує трагедію сільського життя, що ввійшло на неправі тори під впливом новочасної урбанізації села. Поза гарно виведеними плястичними постатями драми не можна найти вартости твору в композиції та стилізації теми, рівної клясичній драмі.

В „Полудниці" (Południca) дає Стафф низку легендарних образів з життя простолюддя, зрештою не звязаних по мистецьки.

Більші надії заповідає Станислав Мілашевський, що зачав творчість від перекладу „Дон Хуана" Ж. Цоріллі. Опісля вбирає в сценічні образи історію „Фариса" (1927) Еміра Вацлава Ржевуського та „Дон Кіхота". У другій драмі підкреслена вразливість героя на людську кривду, одначе автор не вивів різнородних контурів його романтичности і смішности.

В штуці „Дві польки" (1931) представив політичні події з 1806 р., одначе вповні не дав розвязки цих подій. Щойно в реалістичній штуці сучасности дає тему, вправді не нову: бо-

ротьбу батька з сином за ту саму жінку („Друге імя кохання“ 1931). Дещо довільний психольогізм виступає на тлі акції так, що читач довго не знає, хто побідить. Головно захоплюють по мистецьки уложені діяльоги.

Не визначається великим талантом Людвик Єронім Морштин (1886), найревніший наслідувач Виспянського. Він стає на котурни вчителя народу, старається збуджувати надію й запал, віру в краще майбутнє (XIX ст.) („Шляхом Леґіонів“), намагається повчити, що нове життя в Польщі повинно спиратися на обичаєвій чистоті („В тихому дворі“), а вкінці осуджує фанатизм простолюддя в опрацюванні леґенди про знайдення хреста у Віслі („Чудо Висли“). В найновішій штуці „Дика бджола“ при помочі символіки змалював в реалістичний спосіб конфлікт молодшої поступової ґенерації зі старшою, консервативною.

Не великий талант проявляє і Витовт Бунікевич, що з замилуванням опрацьовує баллядові теми. З них найліпша „Чудо кохання“. Тут розвиває думку, що гарний твір повстає дорогою реалізації ідеального образу, виплеканого в душі. Тут саме виповідає поет тугу за такою правдою. Цю правду виражає мистецька стилізація вірша, а передовсім делікатність рисунку постатей.

Також повістяр Ст. Жеромський виповідає в драмах свої погляди на рідну історію та національні ідеї. З його поважних драм найважніша „Туронь“, в якій зображує традицію польських повстанців, що їх не розуміє селянин і помагає російським властям їх виловлювати. Жеромський спробував теж з успіхом порушити соціяльну тему в комедії „Втекла мені перепілка“ (1924). Тема анальоґічна до „Безприютних людей“. Доцент фізики Пшеленцький зрікається в користь суспільної праці любови жінки сільського вчителя. Він убиває в ній любов, а будить гордість і достоїнство людини. Та на прикінці комедії поет ставить отвертим питання, чи не збудиться колись у героя почування цієї жінки.

Суспільними проблемами і людським горем усіх верств занялася теж Г. Запольська в реалістично схоплених драмах, як у „Гірничій Домброві“ і „Царевичу“. В них домінує питання, чи поступки й учинки людей є незалежні чи залежні від самої людини або обставин.

Майстром міщанської комедії у французькому стилю був і місти́вся Степан Кшивошевський. (Krzywoszewski). Веселі сцени переважно з варшавського життя зображують ґротескові постаті, виведені під міру й такт гумору („Пан міністер“, „Кольомбіна“), зробили з автора вдатного письменника. Зате слабше вдаються йому теми історичні, як нпр. в комедії „Пані Хоронжині“. Історичну тему опанував він щойно в „Боротьбі“ 1928. (Подія з 1831 р.).

За історичні теми взявся знову по довгих літах мовчанки Адольф Новачинський. Одначе ці теми вдаються йому слабо, за те дещо ліпше виходить сучасна комедія. „Про добрі і злі

жінки“ (1931), хоча й тут недостає головним постатям плястики й життя.

Також не вдаються драматичні справи радше повістяреві ніж драматурґові, Тадеєві Ріттнерові, що хоче звести драматичну акцію на шлях символів.

Дещо кращою є драма критика й одночасно повістяря Адама Гжимала-Сєдлєцького. Як в історичній темі так і сучасній вміє автор видобути для сценічної гри стільки мистецтва, що ґротескові теми й комічні постаті вповні вдаються на сцені („Пані Міністрова“, „Їх невістка“, „Maman do wzięcia“), хоча твори не мають правдивого психічного поглиблення та ідейної підстави.

Ще більше ефекту вміє надати комедії Володимир Пежинський, хоч часто імпровізує. Тему находить всюди. З товпи бере перших людей з краю і з коншалянцією пускає їх в рух на сцені. Через це витворюється в штуці найбільший рух у першім акті, з найліпшою, бо зовсім природною його конструкцією.

В наступних актах лучаться несподіванки фактів і припадковість ситуацій. Найбільше пробивається це в творах „Усмішки долі“ та „Дякую за службу“. В першій зубожілий доктор фільософії дається за гроші використовувати до нікчемних учинків (розводу приятеля з жінкою), в другій визискувана ріднею пані Анна, молода ще мужатка зрозуміла вкінці своє становище та й те, що вже їй непотрібна, тому відходить від неї, дякуючи за службу.

З низки менше вартісних поетів визначається Степан Кеджинський (ур. 1886), що як автор кількох драм, комедій і фарс має сильний драматичний нерв і вроджене почуття живих постатей. Реалізм образів допроваджує до брутального натуралізму, взятого з життя нижчих суспільних верств. Такі твори як „Очі княжни Фатми“, „Чистий інтерес“, „Забава в кохання“, „Поворот до гріху“, будили живе заінтересування обдуманими інтриґами й ситуаціями та ґалєрією добре портретованих фіґур.

Казимир Врочинський порушує теми сучасного життя, здебільша інтеліґенції, що в повоєнну епоху підупадає на значенні. Підхоплює моменти з життя збільшовізованого поляка, людини без суспільного ідеалізму та байдужого на національні почування („Вона“). А знов у „Відпочинку Донжуана“ представив низку веселих жінок, що з них кожна говорить іншим акцентом.

В „Лямпі Алядина“ дає Вацлав Грубінський начерк власної фільософії. Життя є гарне, й найбільші промахи роблять ті, що привязують вагу до якихнебудь дрібниць і стають рабами проминаючих фактів. Передовсім треба радіти з життя і вміти його використовувати, — ставляє автор таку епікурейську засаду.

Ніби вчені проблєми видвигає Бруно Вінавер у комедіях: „Розчин проф. Питля“ та „Промені FF“. Тут учений в усяких життьових випадках бачить завжди можливість відкрить та здобутків для майбутнього життя людства. Недостача льоґічности

вчинків головних постатей виходить з невдатної конструкції самого автора.

Предавний мотив польської літератури взаємовідносин хлопа до пана, але вже в відродженій Польщі, порушує Мечислав Фіялковський у комедії „Пан Посол" (1919). Братання шляхти польської з польським людом задокументовано тим, що панич із двору жениться з селянкою.

З творчости Юрія Шанявського заслугує на увагу штука: „Адвокат і рожі". Рожа, запашний квіт, як містичний символ наповнює ідеалізмом душі героїв штуки. Плекання рож переміняється в плекання глибини людської душі та ушляхетнення людини.

З жінок Софя Налковська дала ревеляцію своєю штукою п. н. „Дім жінок" (1930). Авторка виходить із переконання, що ніщо в житті не сталося оконечно раз на все, ніщо не є раз на все заокруглене, викінчене, з нічим немає постійного спокою. З минулого, буцім то вже неживого, виростає цілком новий стан речей, нагло повстає утаєна драма. Навіть померші ще живуть своїм життям і є потрібні для живих. „Дім жінок" це історія життя пяти вдів та одної розведеної. Жаль і тугу за страченими мужами зображує авторка з найбільшим ефектом.

Зовсім новими шляхами хоче повести драматичну штуку критик, маляр і драматург Станислав Ігнат Віткевич. Він ставляє питання: „Чи можливе є хоч би на короткий час повстання такої форми театру, в якій сучасна людина могла би, незалежно від загинулих мітів і вірувань, так переживати метафізичні почування, як їх переживала людина давніше, коли була звязана з цими мітами й повірями". Він думає, що це не може відбуватися дорогою зовсім свобідного здеформування життя або світу фантазії в цілі створення цілости, якої сенс був би окреслений тільки внутрішною, чисто сценічною конструкцією, а не вимаганнями послідовної психольогії й акції відповідно до якихось життєвих заложень; вони можуть відноситися до штук, що є зміцненою репродукцією життя. — Одначе і сам Віткевич не дуже вірить у таку штуку, чого доказом є його пєса „Jan Maciej Wścieklica". Штука оживлена ґротесковістю, докладним схопленням предмету і несподіванками діяльоґів.

Закінченнє.

Такий короткий огляд літературного дорібку відродженої Польщі застановляє над одною проблємою: Чи польська література відповідає завданню духового корму народу. Можна відповісти, що під деякими оглядами ні. Бо ця молода література щойно шукає доріг і то як у темі, так і в формі. Це шукання доріг є випливом вдачі народу й зовнішних чинників, які після війни дали літературній творчості незчислиму скількість тем і поетичних форм, що приглушують провідні думки. Одначе коли йде про відзеркалення моральних та етичних вартостей людства, польська літератра лише застановляється над їх поодинокими

проявами, розтрясає гріхи минулого, але не все може подати напрями для духової відбудови війною зіпсутої людини. Вправді повстає низка суспільно-обичаєвих повістей, що їх метою є розвязувати етично-моральні проблєми людини взагалі, не тільки поляка, на тлі воєнних і повоєнних обставин. Повістярі чи новелісти (як Ю. Островський, Ванда Мельцер, М. Русінек, В. Римкевич, І. Віктор) стараються в своїх повістях виказати, яке лихо принесла війна та ще гірше повоєнні роки. Одначе не все вміють показати спосіб виходу зі зла. Часто недостає їх моралізуванню релігійно-етичної підстави, а ідея католицтва не знайшла ще правдивого літературного оформлення *).

Польська література застановляється тепер над недавно минулим і шукає поета індивідуя, що виховував би під оглядом державно-будівницьким, як виховували колись три віщуни.

Д. Скитський.

Сумнів.

І. Проблєма.

Сумнів: дорога до правди, чи манівці заблуканих? Коли придивляємося до духового розладдя в сучасної людини, обезцінення моральних вартостей, вічного хитання людей „без грунту", мусимо з жахом думати про силу розкладу, що має своє джерело — в сумніві. Коли ж доводиться спостерігати легкодушність, з якою заперечують духовість, то хочеться виправдати тих, що ще носяться з сумнівами, що терплять від неспроможности пізнання, але вразливі на таємниці буття. Подібно мусимо вважати за ціннішу людину, що має в собі неспокійне серце, але невпинно шукає, ніж тих усіх, що під маскою спокою й рівноваги ховають байдужість на найпекучіші питання буття.

Може бути, що для кого сумнів не стачовив ніколи проблєми, той і не збагнув ніколи духових глибин та творчого зусилля в царині пізнання, не розумів, як можна через духове потрясення прямувати до обнови.

Оттак встає перед нами проблєма сумніву. Як і інші духові прояви, так і сумнів — явище дуже складне. Духове життя проявляється тут у всій своїй різноманітності. Загально беручи, постава людини, що сумнівається, залежна і від її психічної структури і від духового стану даної доби.

---

*) Щойно в останнім часі бачимо змагання в тім напрямі. Так нпр, цього року М. Єленська написала збірку оповідань „Szatan zwyciężony", побудовану вповні на католицькім світогляді й етичних засадах. (Одно з тих оповідань вмістили ми в перекладі в попердньому числі. *Ред.*

II. Коріння сумніву.

Є основна різниця в тому, чи сумнів охоплює цілу нашу психіку, чи держиться тільки царини інтелєкту. Приклад сумніву, забарвленого наскрізь інтелєктуалістично, знаходимо в Декарта. Як і стародавні грецькі скептики (пирроніки), не хоче він приймати жадних таких тверджень, „що належать до неясних між проблємами знання". (Sextus Empir.: Pyrrh. hypot.). Але його поведінка не означає, що він відмовляється від пізнання. Ні, в нього бачимо тільки обережність людини, що боїться видавати надто поспішні та мало обґрунтовані осуди, а бажає дати осуди певні та ясні. Душевний стан Декарта найкраще прояснюють оці його слова: „Я не робив так, як ті скептики, що то шукають сумніву задля нього самого та не хочуть вийти поза непевність. Зовсім навпаки, я намагався знайти щось певніше (підкресл. автора) і так, як то буває, коли будують на пісковатім ґрунті, хотів я так глибоко копати, аж натраплю врешті на скелю й глину". (Descartes: Disc. de la Méthode).

Переживання Декарта не сколихнули всієї його психіки, вони не захопили чуттєвих шарів душі та глибин підсвідомого, де таїться духова основа всього нашого буття, наша віра в життя. Сумніви, що їх зазнав, не зруйнували дощенту його переконань. Він відкидав тільки те, в чому міг добачити хоч якунебудь основу до сумніву, але одночасно він бажав ствердити, „чи усунувши все сумнівне, не знайде ще чогось такого, щодо чого сумнів був би вже взагалі неможливий" (тамже).

Ці слова вказують ясно, що духова постава Декарта — позитивна. Тут сумнів — шлях до правди, бо визволює від пересудів, а ще важніше ось-що: він має, власне кажучи, визволити від сумніву, бо в остаточнім результаті дослідів має довести до того, щоб ми вже ніколи не могли сумніватися в тому всьому, що ми кінець-кінцем признáємо за правду. (Descartes: Meditationes de prima philosophia).

„Методичний сумнів" Декарта — це клясичний зразок сумніву, що має тільки службове завдання прояснити правду та визволити людину від гнету непевности. Він не є виразом тривалого стану непевности і як такий він, безумовно, конструктивний.

Можливість його пояснюється тим, що на дні душі мислителя живе довіря до людських пізнавальних здатностей, до духового життя взагалі.

Але таке довіря захитується там, де сумнів досягає до психічних глибин, де він служить не за методу тільки, а стає основою світовідчування, своєрідною поставою супроти буття.

Найважчий удар завдає тоді сумнів чуттєвому й вольовому життю. Він ломить активну поставу супроти життя та відпорність супроти сил, ворожих духовому життю. Постійне почуття безсилля при всій свідомості того, що не можемо жити „без ґрунту", що перед нами лежить невідкличне завдання розвязати найважливіші проблєми буття — стає джерелом болючого вну-

трішнього розладдя, душевної трагедії. Розшарпуючи наше нутро, паралізуючи духові сили, сумнів нівечить характер. Отут джерело т. зв. гамлєтизму з його нерішучістю й безпорадністю супроти життєвих завдань.

Хоча сумнів і не перечить нічого, проте він витворює тривожне почуття завішення над прірвою. Тому зроджує песимізм, що скрізь добачує тільки зло, заморожує льодовими очима кожний порух серця, найінтимніші почуття любови, співчуття, приязні тощо, дошукуючись у них мотивів, що руйнують саму їх суть.

Своєрідні прояви дає сумнів у натур більш активних. Для них стан довготривалої непевности — нестерпучий, а тому вони швидко переходять до бунтарства та неґації. Клясичні зразки цього маємо в постатях Байрона: це вічно неспокійні духи, „що їх серце не знає сну, а око заплющується на те тільки, щоб дивитися в нутро душі“, спрагнені любови, а водночас нездібні любити, готові все на боротьбу, та не здригаються й перед хулою. На цьому психічному ґрунті відбувається в XIX ст. і аж до наших днів цікавий процес розвитку: від культу незалежної, дужої одиниці, величної постаті Прометея в концепції Шеллія (Shelley) через демонізм постатей Байрона — до аморальности й культу надлюдини в фільософії Ніцше, до сатанізму в літературі — врешті до „культу крови“.

Та є й інший духовий тип, що реаґує теж своєрідно на сумнів. Це люди, що глибоко відчувають суперечності буття, але не всилі дійти з ними до ладу у власнім нутрі. Непевність життя, минучість усіх речей родить у них внутрішнє незадоволення, що для нього — здається — немає виходу. Їх життя має своєрідний релігійний патос, але їх сердешні почуття бються невпинно в сумерках, метафізичні правди не можуть запустити досить сильного коріння в їх душах. Такий був, здається, стан Льва Толстого з його жахом перед Невідомим. Стан цей — повна протилежність до душевної гармонії такого Франціска Асизького. В подібному стані томився довго й Блєз Паскаль і про це ось-як висловлюється Бутру: „Розум спонукував його вірити, а проте він не міг вірити“. (Boutroux: „Pascal“, Hachette, éd.) Перевага релігійного моменту в того типу людей виявляється в тому, що вони шукають Бога й те шукання становить зміст їх душевного життя. Але глибоке недовіря до розуму захитує в них духову рівновагу й не дає змоги здобути якусь тривалу опору.

Характеристичні риси цього типу людей, що походять з відчуття суперечностей у нашому бутті, зустрічаємо й у тому явищі, що його називають „романтизмом внутрішнього неспокою“: це з одного боку безмір захоплення життям, з другого — почуття, що основи життя хисткі й непевні не тільки в фізичній, але й духовій царині; з одного боку свідомість, що людина засуджена на незнання, з друго — ще сильніше почуття, що в темряві жити не можемо. Почуття демонізму природи, влади

стихійних сил іде тут часто впарі з інтуїцією, що шукає глибини буття поза тими силами.

„Внутрішній неспокій“ — це стан, ускладнений — щоправда — сумнівами. Але є в ньому позитивний момент, що освовно відріжняє його від колишнього скептицизму fin de siècle'у, це туга за духовою обновою, шукання змісту життя.

III. „Клясичний“ скептицизм.

Замітна річ, що зазначених рис духової розхитаности немає в „клясичнім“ скептицизмі, що його представниками являються Піррон у старовину (IV. ст. до Хр.) та Монтень (Montaigne) у новіших часах (XVI. ст.). Власне, найтиповішим скептиком признав Емерсен Монтеня (Emerson, Repres. men). У скептиків цього типу бачимо незрозуміле, здається, явище: абсолютний сумнів у царині пізнання погоджується з дивним довірям до життя. Пірроніки не визнають можливости пізнати природу речей, а тому здержуються від усякого позитивного осуду, від рішучого твердження. Монтень посуває свій сумнів так далеко, що не знаходить позитивного вислову навіть для нього самого: „бо як він скаже, що сумнівається, то суперечить сам собі, тому що твердить бодай то, що він сумнівається; а що це формально противиться його замірові, то він змушений висловитися в формі питання. Отож, не хотячи сказати, що не знає, каже: хіба я знаю?“ (Pascal, Penséer, вид. B bl. Nat.).

Не вважаючи на повну резиґнацію з пізнання, так пірроніки, як і Монтень шукають якраз на цьому шляху втихомирення, душевного спокою й рівноваги. Безтурботність іде — як казали пірроніки — наче тінь слідом за здержливістю від осуду, а в незнанні добачував Монтень „солодку подушку для тямучої людини“.

Як пояснити собі такий психольогічний прояв? Перш за все доведеться звернути увагу на один важливий момент: скептики не твердять, але во и й не заперечують. Отож у цьому якраз можемо відкрити якийсь підсвідомий конструктивний чинник, що не перестає діяти в глибших верствах психіки, хоч і не доходить до ясного світла інтелєкту. Видима річ, що ні в пірроніків, ні в Монтеня сумнів не сколихнув тих душевних глибин, де прихована, власне кажучи, доля людини та шлях її спасіння чи загибелі. Ці підсвідомі глибини колись називали просто цариною „серця“. Отож коли Паскаль говорить, що „серце має рації, незначі розумові“, то під серцем слід розуміти підсвідомі чи позасвідомі верстви душі. Чи ж не ті саме рації подиктували Монтеневі слова глибокої покори в „Апольогії Раймунда Сабундського“, спонукали його до осуду тих, що заперечують існування Бога, хоч самі насправжки не всилі пізнати ні найдрібнішої речі природи? — Подібне явище бачимо й у пірроніків. Характеристична річ нпр., що пірронік Аркесіляй (316—241) навязував своє вчення до Плятона: отож чи не були то ідеї Плятона, з їх надзвичайною конструктивною силою, що дали духову опору й рівновагу тому

скептикові, дарма що він визнавав, що не можна нічого знати, навіть того, що ми нічого не знаємо?

Безперечне одне: коли якісь творчі ідеї формують нашу психіку, особливо в стадії її росту, то вони не можуть пропасти безслідно. Вони стають невідмінною частиною нашого етичного характеру, основою нашої духовости. Це дає нам змогу зрозуміти, чому пирронізм як вираз духового безсилля вяжеться з почуттям духової рівноваги, зрозуміти суперечність, заховану в оцих словах поета:

„В високій келії, щасливо — одинокий,
Чернець без божества і жрець без молитов,
Найшов я крижаний і незглибимий спокій,
Що більший над землі страждання і любов“.

(М. Рильський, Під осінніми зорями).

Поет-фільософ збагнув далекосяжність підсвідомих чинників:

...Und wenn das grosse Lösungswort
Auch mit dem Traum entschwand,
So wirkt es doch im Tiefsten fort
Gewaltig, unerkannt.

(Fr. Hebbel, Gedichte, вид. Reclam).

IV. Питома вага метафізичних проблєм.

Характеристичні властивості клясичного скептицизму стоять у тісному звязку із тією ролею, що припадала в житті старовинної людини метафізичним проблємам (це може відноситися й до Монтеня, що був під дуже сильним впливом античної фільософії). Від ролі метафізичних проблєм залежить основна різниця в життєвій поставі різних людей. Усвідомлення цього моменту з'ясовує нам той духовий перелім, що його принесло з собою християнство.

Може ніде духова постава античної людини не проявляється так виразно, як у її відношенні до проблєми смерти. Ця проблєма мусіла набрати небувалої гостроти з моментом пересунення образу світу: коли то не земля й дочасність, а небо й вічність відкрили перед людиною її правдиву „батьківщину“. Це був саме момент народження метафізичного болю. Бож неспроможність пізнавальних здатностей мусить багато глибше потрясти людину, коли вона означає неспроможність збагнути найглибші джерела буття. Античний світ з невеликими винятками — не знав того болю, бодай у такій мірі. Проблєма духового буття не була усвідомлена так глибоко, не відчувалася як найважливіше питання життя. Тим то не диво, що — не кажучи вже про скептиків, чи епікурейців, — але й стоїки потішалися ось-якими відповідями на проблєму смерти: смерть — мовляв — або позбавляє змислів і є подібна до сну, або приносить з собою розклад і знищення так тіла, як і душі, отже ні в однім ні в другім випадку не є вона — зло. Такі відповіді трактували стоїки нарівні з відповіддю, що може смерть починає довгу мандрівку,

інше життя. Чому ж так? Бо в проблємі стерти непокоїло їх не що інше, а перш за все справа страждання. Тут думки Епікура сходяться з думками Сенеки, чи Ціцерона, чи Плютарха. І так Епікур потішається тим, що останній віддих безболісний; коли ж ні, то біль швидко проминає, бо сильний біль не триває довго; а в кожнім разі якщо навіть розлука душі з тілом звязана з терпінням, то це вже буде останнє терпіння. Подібно міркує й Сенека: Смерть як стан без чуття, повен абсолютного спокою, не може бути ніяким злом: „Хто боїться того, чого не доведеться йому зазнати, той нерозумний так само, як той, хто боїться того, чого не буде відчувати". (Sen. Epist. 30). На думку Плютарха (як і Сенеки), якщо смерть відбирає нам усяке чуття, то не потребуємо чекати від неї ні добра ні зла, бо вона увільнює нас від турбот і страждань та приводить до такого стану, як перед народженням, що людину мало зацікавлює. (Plut., Cons. ad Apoll.).

Як бачимо, першорядна метафізична проблєма не була потрактована глибше. Поглиблення проблєми смерти наступило тоді, коли не страждання стало головною турботою людини, але коли все зосередилось довкола запиту: має чи не має наше життя якусь духову основу, від якої залежить увесь сенс існування? Усвідомлення глибині цієї проблєми було водночас усвідомленням її тісного звязку з проблємою суті всебуття, проблємою духовости взагалі.

Антична старовина, при всьому своєму скептицизмі, мала сильне довіря до природи та до людини. Старинні могли відмовлятися від пізнання, а проте вірили, що можна й слід жити згідно з природою. Тим то й заспокоювались на думці, що смерть — явище неминуче, природне. Христіянство внесло величезну зміну в світовідчування та розуміння природи, добачивши в цій останній сили, байдужі на етичні й духові вартості. Щось демонічне відчувалося й у смерті: „Mors—malum contra naturam" (первісної, чистої природи) — заговорив св. Августин. Смерть — „fatal tribut du crime, et non de la nature" (Racine).

Чи та зміна усунула сумнів? Вона в деякій мірі навіть змінила його, бо дала глибше відчути суперечності буття, внесла новий неспокій у свідомість, розкрила прірву між дочасним і вічним, дала відчути надзвичайно ваготу морального зла, і то відчути його у власнім нутрі, де від тепер зводяться найважчі бої за саму духову суть життя.

Найкраще, здається, можемо простежити таку борню з сумнівами у св. Августина, так як він змалював її в своїй незрівняній „Сповіді". Можна б назвати августинівський сумнів сумнівом трагічного шукання. Його величезна вибухова сила має своє джерело в тому, що він охоплює всю психіку, ввесь духовий процес. Тут маємо діло не тільки з усвідомленням, але й з глибоким переживанням противенства та суперечностей буття. Але сумнів цей зроджується з якоїсь своєрідної психіки: з великого смутку й великої туги, що не дає людині заспокоїтись на мар-

ному й сучасному та раз-у-раз дивиться в майбутнє. Разом з тим це найбільш творчий, конструктивний сумнів.

V. Різниці духової структури. Проблєма Ероса.

Вже з попередніх наших міркувань виходить, що відмінні прояви сумніву стоять у якомусь тісному звязку з духовою структурою окремих індивідуальностей. Чому він веде одних до внутрішнього розхитання, других до неґації, третіх до повної руїни життя, іншим приносить блаженну безтурботність на „солодкій подушці незнання", а ще в інших становить могутній імпульс до шукання правди — хоч би крізь дебри упадку й зневіри? Чому душевний неспокій веде раз до апатії, то знов вибухає всежерущим огнем, то врешті сублімується в порив до висоти? Так що в одному випадку сумнів становить життєвий ступінь найглибших душ, у другому — веде до духової смерти. Цей останній момент, відома річ, добачив у сумніві й Альфред де Віньї (Vigny) у своїй візії „Оливна Гора", де сумнів вкупі зо злом держать сумне покривало над землею.

Коли приймемо існування окремих духових типів, то це допоможе нам ще краще зрозуміти явище сумніву.

Сучасна психольоґія кладе дуже сильний натиск на „конституцію особовости". Конституція особовости має рішальне значення для морального поведення людини, значення багато важніше, як зовнішні обставини. Так н. пр. Siefert стверджує в своїй студії про психіятричні досліди над етично занедбаними дівчатами, що із 128 таких дівчат, узятих на виховання до установ суспільної опіки, 16% залишилися в суті речі моральними, дарма, що зростали в найгірших умовинах. На тій підставі він приходить до висновку, що „завжди тільки в грудях самих людей спочиває їх доля: це питоменний їм спосіб бути й ставатися, відчувати й реаґувати... В конституції особовости містяться сили, що суттєво формують майбутнє й долю". (Else Croner, Psychika młodzieży żeńskiej, 1932, перекл. з нім. мови).

Коли так, то ми знайшли б відповідь на те, чому не всі шукають, ба навіть не хочуть шукати „царства Божого". Чи не маємо тут діла з якимсь чинником, що має своє коріння в характері особовости? Чи не лежить на тих, що шукають, печать „Божої ласки"?

Таким чином ми мали б у сучасній типольоґії науково сформуловане вчення св. Августина про Божу ласку.

Та вже давно дав нам великий Плятон своєрідну відповідь на повищі питання. Він збагнув психіку „вічного ідеаліста", вказавши на Ероса, що живе в її таємних глибинах та веде людину — нехай і крізь сумніви та упадки — до ідеального.

X.

Лицар чести.

З початків відродження католицької літератури.

(З приводу книжок Маріяна Здзєховського про Франсуа Шатобріяна) [1]).

„Честь — це скріплене сумління; чим сором для жінки, тим честь для мужчини“.
Альфред де Віньї.—

I.

На европейських згарищах.

Переживаємо важкі і темні дні упадку европейської культури. Сидимо на її згарищах, залишених великою війною. Полумя воєнного пожару давно вже погасло. На сцені тієї досі невиданої в історії людства драми запанувала темрява. Зі згарищ колишнього европейського етосу піднімається їдкий дим. Час від часу валиться якась стіна згорівшої будівлі. Це падуть цісарські і королівські престоли від Росії, Німеччини, Австрії, Угощини, Туреччини і Греції аж до Еспанії. Після короткого заливу демократизації приходить час новітнього варварства, персоніфікованого соловецькими островами, ліпарійськими островами та убийством Маттеоті, таборами в Дахав і Оренієнбавмі і т. д. Держава стала наново всемогутним богом. Повторяються старі часи поганської Греції і Риму. В невиданих віддавна розмірах віджило рабство, занепад людської гідности, уміння йти за голосом сумління, почуття чести і громадянської відваги. Побіч цього запанувала загальна невражливість на зло. Навпаки — зло сьогодні імпонує. Нинішні люди очаровані злом. Тому загал не осуджує ані кривавого більшовицького террору, ані таких подій, як події з 30. VI. 1934 р. у Німеччині. Ми найшлися у стадії довгого гниття. Йому не видно кінця.

У таких часах, як наші, особливо важкий, але і почесний обовязок хорунжих сумління і чести, що збирають довкола себе тих, що ще не втратили вражливости на світло вічних ідей і огиду зла. Таким хорунжим у повоєнній Польщі став сеніор польських учених і письменників проф. Маріян Здзєховський, що з далекоглядністю, відвагою і патосом колишнього о. Петра Скарги намагається від довгих літ розбудити сумління польського суспільства.

Осамітнений на перший погляд у тій боротьбі Маріян Здзєховський дуже часто звертається до минулого і наче приликує собі на поміч постаті великих людей, що вже давно бачили прихід нинішнього зла, з його початками боролися всіми силами свойого розуму, серця і сумління та остерігали володарів і народи перед його наслідками.

---

[1]) Marjan Zdziechowski, „Chateaubriand i Napoleon“, стор. 226. Вильно 1932 р і „Chateaubriand i Bourbonowie“, стор. 277, Вильно 1934 р.

В 1931 р. Маріян Здзєховський пригадує своєю книжкою про Наполєона III[1]), цього останнього — на його думку — в Европі ідеаліста у політиці, що понад буденну користь ставив ідею і честь. Але Маріян Здзєховський знав, коли писав цю історію третього цісарства, що зло, яке спричинило упадок Наполєона III і загибіль його шляхетних плянів — старе, що корінням своїм воно сягає до першої французької революції, до цього першого підпалу Европи як окремого духового і матеріяльного світу, що основно не погашений наче пішов десь у глибину будинку та вибухає постійними пожарами аж до наших днів. Тому Маріян Здзєховський знову пригадує одного з перших і одного з найбільших борців з хаосом французької революції Фр. Шатобріяна — великого письменника, глибокого, майже віщого у своїх предсказаннях мислителя, далекоглядного політика, що ціле життя своє присвятив обороні релігії і свободи людини, чести і слави Франції.

II.

Основи літератури і життя.

Сучасники признали Фр. Шатобріяна за найбільшого письменника Франції і на цьому престолі він панував аж до смерти. Французьке письменство не має такого другого письменника, що дорівняв би Шатобріянові силою та глибиною впливу. Чим Данте, Шекспір, Сервантес, Гете, Міцкевич та інші, кожний з них для свойого народу, тим для Франції був Шатобріян. В ділянці літератури нема нікого другого, хто мав би вплив такий добродійний, широкий і тривкий як Шатобріян.

Велич Шатобріяна як письменника підносить католицький характер його творчости, що відроджувала убитий революцією змисл до річей вічних, надприродних та усвідомлювала релігійний підклад нової могутньої духової течії — романтизму.

Підставою слави Шатобріяна як великого католицького письменника є три твори, що одночасно є також наче трильоґією оборони католицизму: „Геній Християнства“ (1802 р.), „Мученики“ (1809 р.) та „Історичні Студії“ (1831 р).

Перший з них — це оборона чуттєва, естетична, другий — у формі християнської епопеї — це оборона мистецька, третій — це християнська фільософія історії.

Як конкордат, заключений Наполєоном в 1804 р. був привернениям релігії з боку держави, так одночасна поява „Ґенія Християнства“ була проявом відродження католицтва у духовому житті Франції, що саме тоді підносилася з хаосу революції. Шатобріян видавав свій твір наче на руїнах церков, він пригадував людям красу релігії та її престоли.

Французьке громадянство на шлях безвіря ввела атеїстична фільософія XVIII. ст., що зображувала християнство як спадщину

---

[1]) „Napoleon III. Szkice z dziejów jego życia i pracy“, стор. 259, Краків 1931 р.

варварських часів, низку безрозумних догм та смішних обрядів, джерело фанатизму, ненависти, переслідувань та кровопролить, ворога науки і мистецтва.

Шатобріян мусів у своїй обороні католицтва побороти розсіяні фільософами XVIII ст., або як він їх називає — софістами — упередження. Тому він звертається не до тих софістів, але до загалу французького громадянства, що у своїй основі у більшості ще залишилось католицьке, він замість оборони наукової, раціоналістичної дає апольоґію чуттєву, естетичну, він промовляє до душі людини, що тужить за безконечністю, за вічністю. Метою Шатобріяна стало доказати, що зі всіх релігій, що колинебудь існували, християнство — це релігія найпоетичніша, найбільш людяна і найбільш сприятлива для науки і мистецтва, що нинішний світ християнству завдячує все, що у ньому велике — як шпиталі для нуждарів так і церкви, будовані Михайлом Анґелом, а прикрашені Рафаелем, що нема нічого більше божеського як християнська мораль та нічого більше величавого і святочного як догми й обряди, що тому нема ніякого сорому вірити разом з Нютоном і Боссюетом, Паскалем і Расіном. Одним словом Шатобріян змобілізував для боротьби з атеїзмом ціле багацтво уяви та всю тугу людського серця.

„Геній християнства" доказував, що християнство поширило і збагатило ділянку мистецької творчости через те, що занялося внутрішним життям людини, її боротьбою з власним злом, зі своїми пристрастями, що з погляду артиста християнин більше інтересний, як визнавець якоїнебудь іншої релігії, що тому письменник атеїст проганяє сам своїм безвірям вічність і безконечність зі свого твору. Але побіч цього доказує Шатобріян, що християнство має свою власну красу, радість, захоплення і сльози. Краса християнства — це краса вічна, за якою зідхали ученики Плятона. Одним з найкращих проявів тієї таємничої, невловимої, сумної і поважної краси християнства є стара церковна музика та григоріянський спів, що їх сьогодні намагаються відродити Венедиктинці.

Кожна річ — вчив автор „Генія"... постільки добра і корисна, поскільки моральна. Моральною є вона тоді, коли має на собі знамя думки про Бога. Думка про Бога, що є в основі почуттям безконечности — це основний тон, що панує у мистецькій творчості цілої християнської епохи. Вона є джерелом чару, якого поганська старовина не знала. „Чому — питає Шатобріян — руїна на образі більш мальовнича та більше нас притягає як викінчений памятник? Руїна, як образ марности людського життя на землі, переносить людину поза сферу змислового буття. Отже не диво, що всіх людей якась таємна сила тягне до руїн: між розваленим памятником та скорістю нашого існування скривається звязок".

Шатобріян також дуже добре розумів, що християнство дало нові моральні підстави, що воно створило нових людей, нові обичаї, нові способи правління і через те перетворило характери

народів, як греків і римлян, так і тих, що повстали внаслідок варварських наїздів. Побіч цієї історичної оборони Шатобріян дає суспільну апольоґію: оповідає про монаші чини, присвячені справам добродійним, про добродійні і виховні установи, про місії, про заслуги монаших чинів, що так проявилися — особливо у середніх віках — на полі хліборобства, ремесла, мистецтва і науки. „Подумайте — казав Шатобріян — який був би нині стан людської громади, коли не появилось би християнство? Ісус Христос був Спасителем світу не тільки у духовому, але також і у матеріяльному значінні цього слова. Його прихід — це найбільша подія історії“.

„Геній Християнства“ — це була апольоґія чуттєва й естетична, історична й соціольоґічна. Одначе естетика займає перше місце: це перш за все прегарна поема, це вибух виїмкової та могутньої індивідуальности. Тому це один з архитворів світової поезії, а Шатобріян — це великий поет, на якого ждав XIX. вік, це батько поезії, що так пишно розцвила у цьому столітті.

„Мученики“ — другий головний твір Шатобріяна, над яким він працював повних 8 літ (від 1801—1809) — це епопея християнства, це перемога християнської релігії над поганством греко-римського світу. Основа цілого роману — це любов Евдора до Веледди. Евдор — християнин, що навернувся до віри, яку був втратив під впливом поганських фільософів. Евдор перенятий красою аскетичного ідеалу християнства.

Веледда — це поганська жрекиня, що зложила обіт чистоти.

Обоє вони падуть жертвою пристрасної любови. Веледда кінчить самогубством. Евдор як грішник повний покаяння іде на пустиню Тебаїди. Серед молитви й умертвлення находить спокій сумління та рівновагу духа. Відроджений вертає до світу. Любов до гречанки Кимодокії, що її навертає на християнство — дає йому життєве щастя. Але Евдор попав у руки злого та всемогучого у цісарській раді софіста Гієрокля. Завдяки його інтриґам Евдор разом з Кимодокією гине мученицькою смертю в Колізею.

„Мученики“ мають опінію знаменитого твору без огляду на те, що вже поверх 100 літ пройшло від їх написання. „Мученики“ мають також велике значіння в історії всесвітної літератури. Їх автор — Шатобріян ще перед Вальтер Скотом дав початок історичної повісти. Від нього пішли у французькому письменстві — такі романісти як Віньї, Діма, Фльобер. Точніше — Шатобріян — це творець повісти про початки християнства. Тому всі — від автора „Фабіолі“ аж до авторів „Бен Гура“ і „Quo vadis“ черпали з твору Шатобріяна як з невичерпаного джерела. Це зовсім не переборщення, що без „Мучеників“ не було би ані „Останніх днів Помпеїв“ Балвер Лейтона ані роману Сєнкевича.

Остання частина трильоґії Шатобріяна, присвяченої обороні католицтва — це „Історичні Студії“ у 4-ох томах, писані від

1809 р. В 1814 р. політика перервала Шатобріянові працю над ними на 15 літ. Друком вийшли щойно в 1831 р. Ще за життя автора впродовж 16 літ мали чотири видання. „Історичні Студії" приголомшують читача ерудицією, очитанням. Їх автор знаменито знав як всіх грецьких і латинських письменників так і Отців Церкви.

Головну думку свою висловив Шатобріян в обширному „Вступі". „Християнство — каже він — це не колесо, замкнене в собі. Це колесо, що поширюється в міру розвитку громадянства. Християнство нічого не гнобить, нічого не дусить, воно не є ворогом ані світла ані свободи".

Існують три правди — пише Шатобріян. — Здійснювання тих правд — це ціль історії. Перша правда — релігійна, друга — фільософічна, третя — політична. Правда релігійна — це афірмація Бога, Творця і Пана, що проявляється у релігії. Релігія правдива для Шатобріяна — це християнство, християнство католицьке. Без огляду на те, чи будемо дивитися на нього оком віруючого, чи фільософа, мусимо признати, що воно відновило обличчя світу.

Правда фільософічна — це незалежність людського духа.

Правда політична — це синтеза ладу і свободи.

Ті три правди взаїмно себе проникають. На цьому спирається поступ історії.

Така конструкція християнської фільософії історії, що вийшла з-під пера Шатобріяна основно ріжнилася від поглядів двох визначних сучасних католицьких письменників — Де Местра і Бональда, що у своїх творах вязали католицтво у сфері релігії з королівським абсолютизмом у політиці і громадському житті. В той спосіб вони створювали поняття нової теократії. На думку Шатобріяра теократія була політичною епохою християнства. Вона вже кінчиться і прийде фільософічна епоха християнства, ц. зн., що християнство ділатиме не ззовні, не шляхом сили і примусу, але знутра як сила, що перетворює сумління. По словам Шатобріяна релігія — „ставатиме щораз більше фільософічною, не перестаючи при тім бути божеською".

Після цього вступу, що займає майже одну четвертину цілого твору, Шатобріян переходить перші віки християнства аж до упадку західно-римського цісарства. Просто потрясаючі є образи занепаду старинного світу, що хилився до упадку під напором двох ріжних сил з одного боку християнства, а з другого фільософії. Однак ті дві сили зблизилися до себе у боротьбі, а після її закінчення, стрінулися лицем об лице. Християнство перейняло все, що було доброго, живого і тривкого в Плятона, Аристотеля та стоїків. Вислідом синтези Євангелії зі старинною фільософією в її найвищих та найкращих проявах є середньовіччя — велика епоха в історії. Шатобріян — це один з перших, що признав її велич і значіння.

Вершком історіософічної концепції Шатобріяна є його афірмація свобідної волі людини та її відповідальність за свої чини.

Тому Шатобріян відкидає у громадському житті фаталістичний обєктивізм, байдужий як до чесноти, так і до злочину. „Це не правда — каже він — щоби злочин колинебудь міг бути корисний, або несправедливість конечна. Навпаки — і злочин і несправедливість, хоч би для загального добра, не приспішують, але опізнюють поступ. Все, що робиться шляхом насилля, може бути переведене шляхом права без нарушування моральних законів. Коли хоч один раз зробимо несправедливістъ під прикриттям загального добра, то куди це нас заведе? Не будемо мали права осуджувати ані горлорізів з ночі св. Вартоломея, ані розбишак французької революції".

Питанню революції у Франції та революції взагалі Шатобріян присвятив багато уваги у своїй творчості. Перший його твір, писаний на еміграції в Англії і виданий у Льондоні в 1797 р., займається революціями. Це є „Роздумування про революції". Метою цього твору було відповісти на питання, кому революція виходить на добре, яка її ціль? У висліді своїх роздумувань Шатобріян приходить до висновку, що революції даремні, бо людина вічно повторюється і з нею повторюється історія.

Французька революція була для Шатобріяна огидою і ганьбою Франції, бо з крови, трупячої гнилі і поторощених людських кістяків її жертв не може повстати якесь життя, якийсь початок свободи, якесь зерно чесноти, якась іскорка ґенія. Тому — навчає Шатобріян — годі говорити, що революція прийшла, бо мусіла прийти. „Людина — це єство моральне. Вона відповідає за свої чини".

Побіч цих трьох головних творів Шатобріян дав цілу низку інших. „Аталя" (1801 р.) і „Рене" (1802 р.) займаються проблємою любови. У них змальована траґічна боротьба між христіянськими засадами і людськими пристрастями. „Записки з подорожі з Парижа до Єрусалиму" (1811 р.) — це щоденник з поїздки Шатобріяна на Схід в 1806 р.

„Пригоди останнього Абенсеража" (1826 р.) — це апотеоза поняття лицарської чести, для якої герой повісти жертвує особистим своїм щастям. „Життя Ранса" (1844 р.) — це останній літературний твір Шатобріяна, в якому він звеличує красу аскези основника монашого чину ОО. Трапістів. Цей твір є одночасно також чимось в роді покаяння автора за всі гріхи життя. Окремої згадки вимагають „Спомини з-поза гробу". Почав їх писати ще в 1803 р. Друком вийшли в 1844 р. В працю над ними вложив найбільше труду і запалу. Життя своє зобразив у них як твір мистецтва. По словам знавців „Спомини з-поза гробу" — це один з найкращих мистецьких творів як у французькому, так і у світовому письменстві. Написав їх письменник, що був найбільшим мистцем XIX. ст. Коли хтось цьому заперечував би, той все ж мусить признати, що був артистом у найкращому значінні слова, був ним у спосіб величавий і небезпечний.

На закінчення літературної діяльности Шатобріяна треба зазначити, що його „Геній Христіянства" був першим величавим

маніфестом романтизму, а його автор санатором доктрини батька романтизму Русса. На думку Шатобріяна почування й уяви людини не можуть заспокоїти речі скінчені. Заспокоєнням туги людського серця і поривів людської уяви може бути тільки безконечність, вічність — отже Бог. Тому романтизм є у своїй основі релігійний, а релігія є романтична.

Руссо доказував, що людина з природи добра. Зіпсувала її цивілізація. Тому треба повернути до стану натури. Це можна зробити шляхом виховання. Але в той спосіб міг виховати свойого „Еміля“. Цілу суспільність можна повернути до стану натури силою, примусом, що остаточно мусіло довести до революції і террору. Шатобріян зрозумів цю суперечність в думках Русса і вказав, що навпаки — природа людська в наслідок гріху є зла і добро може запанувати не в наслідок її визволення зі всяких здержуючих засад і установ, але в наслідок досконалення, ц. є. опановування пристрастей і побільшування чеснот. Шатобріян збагнув, що з хвилею, коли відкидаємо науку католицької церкви про упадок людини у формі догми про первородний гріх, з тією хвилею падемо в обійми загальної — духової і громадської анархії, що доводить до деспотизму Робеспєра, а за наших днів — Лєніна.

III. Сумління і політика.

Шатобріян був не тільки великим письменником. Він був також великим державним мужем, віщим провідником народу, що переростав свою епоху, збагнув в ній відгуки вічности, доглянув відблиски вічних ідей. Ті ідеї бажав перенести з письменства до життя, положити їх знамя на громадському житті. Тому в політиці завжди виходив поза обсяг щоденних справ, обіймав своїм зором теперішність, минуле і майбутнє: думкою вибігав в далеку будучність, душею в безконечність, у вічність. Він дивився на світ зі становища Божої думки в історії і призначення людства. Завдяки тому піднявся на таку висоту, з якої міг обняти дві епохи. Тому він дав у собі їх духову синтезу, синтезу минулого і будучого, привязання до традицій зі зрозумінням потреб часу. Романтизм був для Шатобріяна джерелом сили не тільки у релігії і письменстві, але також і у політиці, де склав докази рішучости у децизіях, послідовности в намірах, бистроти і гнучкости у доборі засобів, певности у виконанні.

У цілій своїй громадській діяльності Шатобріян був неустрашимим лицарем чести, цього скріпленого почуття сумління, глибокого почуття гідности людини, сотвореної на образ і подобу Бога.

Привязаний до династії Бурбонів лицарською вірністю сина старого шляхетського бретонського роду, не зрадив їх ніколи, служив їм вірно не лише тоді, коли були на престолі, але й тоді, коли були на вигнанні. Одначе ніколи не затрачував почуття власної гідности, ніколи не глух на голос власного сумління і не сліп на вид неправости.

В часі великої революції виїхав до Америки (1791 р.), але коли довідався про арештування Людовика XVI, вертає до краю, вступає до еміграційної армії кн. Конде, що боролася проти революційної Франції. Після її розвязання і видужання з рани, яку дістав під Тіонвіль, їде до Англії. Вертає щойно за Наполеона (1800 р.). Проти Наполеона, як цього, що приборкав революцію, відновив лад і привернув релігію — не виступає. Навпаки. За часів Наполеона Шатобріян був секретарем посольства в Римі (1803 р.) та французьким послом у гірській республиці Вале. Своїм „Генієм християнства" Шатобріян дав громадську консекрацію конкордату (1802 р.) та приготував папі Пієві VII дорогу до Парижа на коронацію Наполеона в 1804 р.

Але коли Наполеон в 1804 підступно велів схопити на німецькій території кн. Дангієн з молодшої лінії Бурбонів і убити після перевезення до Парижа, Шатобріян став непримиримим противником цісаря. На першу вістку про смерть князя Дангієн подається до димісії зі становища посла у Вале. Хоч Шатобріян не подав дійсної причини своєї просьби, всі її знали. Знав її й Наполеон. Шатобріян дав доказ своєї чести і відваги. Але на цьому не кінець. Після повороту зі Святої Землі (1807). Шатобріян купує газету „Меркір", в якій виступає з острою статтею проти Наполеона як тирана. Стаття, написана у формі рецензії, звеличувала ролю історика римських часів, перед яким не втече неправість ніякого цезаря-тирана. Хоч Шатобріян весь час говорив про Рим, всім було ясно, що цезар-тиран — це Наполеон, а історик — Шатобріян. Наполеон, прочитавши її, попав у страшну лють і почав кричати, що звелить посікати Шатобріяна шаблями на сходах своєї палати. Але з Шатобріяном числився. Скінчилося на припиненні газети і виселенні Шатобріяна з Парижа.

Цей виступ проти Наполеона — це один з найкращих моментів у житті Шатобріяна. У дні написання тієї статті він піднявся морально понад всіх письменників своєї епохи та показався таким, яким залишився в очах світу — людиною величавої незалежности духа, людиною вищого роду.

Як в „Меркірі" Шатобріян виступив проти Наполеона, так у „Мучениках" вдарив по всемогучому міністрові поліції Фуше, що задля своєї нікчемности, віроломности і цілковитої моральної байдужости є правдивим втіленням всієї огиди французької революції. Шатобріян змалював його аж до фізичного вигляду включно в постаті софіста Гієрокля, всемогучого в раді цезарів.

Та Наполеон не бажав війни з Шатобріяном. Він розумів вагу письменства і вперто старався зєднати його, що тоді став славний вже на всю культурну Европу. На бажання цісаря в 1811 р. Французька Академія вибрала Шатобріяна своїм членом. Шатобріян входив на місце письменника, що був прихильником революції та у 1793 р. голосував як член конвенту за смертю Людовика XVI. Згідно з принятим звичаєм Шатобріян повинен був сказати промову з похвалою свойого попередника. Промову

написав, але зазначив, що його попередник був убійником короля та прихильником революційного своєвілля. Наполеон домагався зміни промови. Але Шатобріян після кількох днів надуми відписав цісарському міністрові, що коли написаної промови йому не вільно сказати, то він не скаже ніякої, бо нову йому забороняє написати честь. Супроти цього Шатобріян не увійшов до Академії.

В часі упадку Наполеона в 1814 р. Шатобріян виступив проти нього з брошурою п. з. „Буонапарте і Бурбони", що більше пошкодила цісареві морально як всі програні битви. Вона одночасно пригадувала Франції її законну династію Бурбонів, про яку — як казав Шатобріян — тодішні не більше знали, як про дітей китайського царя.

(Докінчення буде).

С. Шелухин.

Дзвони (1934) №12

Хто й коли переіменував грецькі назви українських річок на латино-кельтські.

(Нові факти для устійнення походження Руси).

Назви річок: Дан-увіюс, Дан-астер, Дан-апер і Дан мають пень „Дан". В нашій мові вони називаються: Дунай, Дністер, Дніпро і Дін. Спір про походження пня „Дан" тягнеться вже багато років, хоч переіменовання з Істер на Дан-увій, з Тірас на Дан-астер, з Борістен на Дан-апер і з Сіліс на Танаіс, а з Танаіс на Дан сталося за памяти історії. Назви творила і давала річкам та народність, яка володіла ними, плавала, торгувала по них, тому й прозивала їх для себе по свому. Так було і з переіменованням, коли пануючий над річкою мінявся на іншого.

Назви: Дан-увіюс, Дан-астер, Дан-апер подвійні, з двох слів. Один у них пень „Д а н" вказує, що їх творив і давав річкам один пануючий над ними народ. Ми далі заключаємо, що цим народом були кельти, галли, чи, як зве їх київський літопис, галичани. Того ж кельтського походження й назви українських річок: Самара, Орель, Ольта (Альта, Алюта, Лот), Буг, Інгул, Бузулук, Кальміюс і ін. Перші чотири назви з цих є двійняками таких же назв чотирьох річок в Галії.

Ще в 1844 р. проф. Надеждин про пень „дан" писав, що він походить „из какого то таинственнаго звука Д-Н". (Зап. Одес. О-ва Ист. и Древн., 1844, т. I, с. 31—32). А в 1900 р. німец. проф. Ст. Бремер цю таємницю розкрив вказівкою, що пень „дан" кельтський і що назви: Дан-увій, Дан-астер, Дан-апер, Дан кельтського походження, гальські. Кельти, каже він, перед другим століттям перед Хр. були розкинені в Европі від Балтійського до Чорного моря. Вони перевищували числом, культурою і військовою технікою ґерман. В 1928 р. український

учений проф. Мих. Тершаковець (фільольоґ), прилучившись до думки проф. Бремера щодо кельтського походження цих назв річок, подав від себе потверджуючі археольоґічні дані, а саме, про знахідки предметів кельтської культури в Київщині, Буковині, Галичині. (Ювіл. Збір. на пош. ак. М. Грушевського. Укр. Акад. Наук, ч. Істор. Літер., 1928 р., с. 900—902). Укр. ґеоґ. О. Калитовський в своїм підручнику „Ґеографії“ подав словник кельтських ґеограф. назв. і тут указав, що „дан“ є кельтським словом і означає „річка“, а „ро“-швидкий, тому назва в Галії Рони у кельтів „Ро-Дан“ означає: „швидка річка“. (Геогр. ч. II, Европа, III вид., Львів, 1923, с. 154—155). В Британії, куди з Галії в часи Ю. Цезаря йшло велике переселення кельтів, дві річки одержали назву „Дан“. Одна з них впадає в р. Узу. Нині вони звуться обидві Дон, а колишнє місто Данум тепер зветься Донкастер. Очевидно, що кельтські переселенці й на схід від Галії — в Придунайщину, в Реґію, Норік, Панонію, далі в Іллірію, Македонію, Тракію, Місію (Мезію), Україну понесли й сюди свою греко-кельтську, а далі латино-кельтську культуру, в тім числі й свої назви. В Італії й на Придунайщині їх повно.

Ґеограф Страбон (63 р. до Р. Хр. — 22 р. по Хр.) розповів, що в його часи ґет Веревіст, перейшовши Істер (Дунай) на правий бік (в Мізію), спустошив Тракію, зруйнував тут область кельтів і загнав їх на схід до тракійців і на захід до іллірійців, а боїв знищив. (Ґеографія, кн. VII, гсл. 3, § 11). Тут знайдено монети арвернів у Тракії (Ренан). Арверни в Галії були сусідами русинів, які злучилися з ними в одну державу. (Цезар, Гальска війна, VII, 7, I, 45). В Македонії і тепер маємо річку Галіку, а населення галичанці, як теж памятки по галлях, що тут оселилися. (Л. Куба). Україна була в постійних звязках з тракійцями, іллірійцями, македонцями, мізійцями.

Шлях з Галії (нині Франції) в Україну позначений від Дунаю, як на північ, так і на схід кельтськими назвами річок, осідків, місцевостей. Напр., в Галлії маємо 5 Новіодунів (Новгородів) і на Дунаї два Новіодуни, з яких один при гирлі Пруту, на порозі України, а на Україні маємо кілька Новгородів. В Галлії є р. Олта (Альта, нині Лот), від якої на південь жили русини. Так зветься й притока Дунаю, є ця назва Олти, Альпи і на Україні. (Див. мою працю „Звідкіля походить Русь“, Прага 1929 р.). Річка Самара (нині Сом) в Галлії і Самара на Україні тече в Дніпро. В Галлії в Сену вливається р. Ізар, і в Рону Ізар, і в Дунай Ізар, в народній вимові Зар. Русинів маємо в Галлії на південь від р. Олти (Альти), зустрічаємо їх також на Придунайщині в Норіку, де вони в 477 р. воювали проти римлян, маємо їх і на Україні, напр. в Новгороді Руському (Чернигівщина), звідки вони між 750—760 р. зробили похід на Крим і Сурож, маємо їх в Тмутаракані, і в Києві. На Придунайщині кельти мішалися зі словянами, тому на Україну йшли з культурами: кельтською, грецькою, латинською і словянською. Багато кельтів прийшло на Вкраїну в римських військах і ґарнізонах з часів

Мітридатових війн. У грецьких ґеографів населення від Дунаю на схід зветься кельто-скитами. (Страбон).

Йордан і Прокопій (VI в.), розповідаючи про розселення словян з Придунайщини (Норік, Панонія), виділили з-поміж них антів, як окрему групу, подібно, як київський літописець виділив полян. Ця ґрупа посувалася аж за Дніпро. Історики виводять від антів походження українського народу. Йордан описав війну антів з ґотами на Вкраїні в 375 р. В VII в. імя їх зникло, а на його місце появилося імя Руси, русинів. Очевидно, нарід анти не зник, та на це й указівок немає, а просто з якоїсь причини перемінив своє імя. „Слово о Полку Ігоревім" називає антське золото у ґотських дівчат руським золотом, сполучаючи цим антів і Русь в історичну цілість. В праці про Русь я подав багато доказів, що Русь походила з кельтів. Виходить, що Русь, прийшовши після антів, злилася з ними як з одноплемінниками під назвою Руси. Факт численних кельтських і латино-кельтських слів в українській мові сам уже наводить на думку, чи не були анти помісcю кельтів зі словянами?

Краківський проф. Розвадовський, як пише петербурзький акад. Ф. Корш, злегка зачепив „дивне на перший погляд" сполучення Руси й кельтів. Але акад. А. Шахматов виразно поставив питання про це. А в праці „Древн. судьби Рус. плем". (Петроград, 1919 р. с. 10—12) Шахматов просто каже, що імя антів кельтське з Гальської Аквітанії, від анто-броґів, від яких на північ були анти. Акад. Корш на питання про „зіткнення" (його вираз) Руси й кельтів звернув особливу увагу учених і пише, що ця тема „заслуговує на якнайуважніше студіювання". („Філолог. Збір. пам. К. Михальчука", Київ, 1915, с. 22). Іван Франко на підставі поданого Титом Лівієм прийшов до переконання, що, як він сам каже, „колискою українства не є Новгород, як хочуть деякі історики, але Панонія, одна з південно-дунайських провінцій римської імперії". („Л.Н.В.", 1926, кн. VII—VIII, с. 255).

Таким чином, і факти, і висновки вчених промовляють, що на Україні до давніших кельтів підійшли з заходу кельто-словяни анти, а за ними їх одноплепінники русини, які в 477. році в Норіку бунтувались проти римлян і які прийшли в Норік з Галлії внаслідок руху народів, підняного в Галлії Аттилею. Так кельтські впливи і традиції на Україні не переривалися, а відновлялися, продовжувалися, зміцнювалися, розвивалися, тоді як грецькі слабшали й падали, через що й кельтські назви річок так закріпилися на Україні, що залишилися й досі, а грецькі назви зникали й уступали місце кельтським.

Щодо цього маємо ми виразні вказівки без всяких сумнівів з наукового боку і цілком певні свідоцтва. Перший раз назву Данувіюс замість Істер зустрічаємо у Юлія Цезаря в De Bello Gallico, Com. VI, cap. XXV. Це коло 53. року перед Хр. Цезар вживав багато кельтських (гальских) назв, в тім числі й назви Данувіюс замість Істер. Для римлянина це назва не римська, а простонародна, гальска і, хоч римляни були під

впливом кельтів, одначе вживали назви Істер, а не Данувій. Римський географ Мела (I вік) вживав назви Істер і Борістенес, а не Данувіюс і Данапер. Так і Овідій, і Макробій. Словник римських клясичних письменників, зложений Кронебергом, взагалі не подає латинських слів з пнем „*ДАН*.“ Можливо, що Борістен в часи Мели ще не був переіменований на Данапер. Пояснення переіменовання дав грецький географ Страбон (68 р. перер Хр. — 22 р. по Хр.). Він каже, що возії провіянту для римських війск переіменували Істер з верхівя до порогів на Данувій, а від порогів до Понту залишилася стара назва Істер. (Страбон, „Ґеографія“, VII, 3, § 13). Для греків і римлян Данувій був назвою простонародньою. У греків через це вона не приймалася довший час, як і у римлян, але все таки здобула собі місце. Йордан (VI в.) писав по латині і вживав Данувіюс, Данастер, Данапер. Грецький історик Маврикій (ум. 602 р.) писав по грецькому, одначе вживав „Данувіюс“. Влагалі ж грецькі письменники писали Істер, Тірас, Борістен, Танаіс. Константин Порфірогенет (905—959) вживав багато варваризмів і писав Данувій, Данастріс, Данапріс. Але грецький коментатор землеопису Діоніса (II в.) Евстафій в 1170—1175 р. вживав назв Істер, Борістен, Тірас, Танаіс по старому і тільки до назви Борістен додав: „званого тако ж Данапріс“. В історич. атлясі Путцґера назву Істер в I в. подано з верхівя до порогів Данувіюс, а далі до Порту—Істер, як вказали Цезар та Страбон. Пізніше маємо аж до Понту Данувій. У Геродота (до Хр.) вся річка зветься Істер, а початок її, пише він, іде з землі, заселеної кельтами. („Κελτῶν“ — Геродот, „Історія,“ кн. IV, 48—50).

Все це точно свідчить, що переіменовання річок на Данувій, Данастер, Данапер, Дан ширилося з заходу на схід в області розселення кельтів. Назви з пнем „ДАН“, що означає „річка“, кельтські, гальські. З цими назвами є річки і в Британії, і в Галлії, і в Україні. Назви річок: Ольта, Орель, Самара, Буг, Інгул, Кальміюс на Україні від кельтів. Візниками провіянту, що переіменували назви на кельтські, були кельти, які, пересиляючись на схід з Галлії, ширилися в Придунайщину, а звідтіль одні посувалися через Дунай на північ в Карпати й далі на схід, другі ж по Дунаю до Понту і на Україну. Були кельтські народи ріжних назв, в тім числі бої, що славилися хліборобством. Ґермани в ті часи відтягались від хліборобства (agriculturae non student — Caes.). Тому провіянт доставляли кельти і вони переіменували річки. В їх мові „дан“ означає: „річка“. Де закріпилося панування кельтів, там закріплялись і назви з пнем „дан“, випираючи інші назви. А те, що кельтські назви українських річок були незмінно й за антів і за русинів, промовляє за тим, що й анти, і Русь були кельтського походження. Русь використовувала ріки для своїх потреб і панувала над ними. Коли б вона була шведами чи взагалі норманами, то хоч одна річка мала б норманську назву. Але ж такої назви ні для річок, ні для дніпрових порогів, ні для мореплавної термінольогії не маємо ні

одної. Інші назви порогів „росісті" теж кельтські, а точніше — латино-кельтські.

Залишається сказати ще кілька слів про другу частину назв Дан-увій, Дан-астер, Дан-апер, але раніш ми мусимо зробити кілька зауважень. Ясно, що переіменовання річок, що йшло з заходу Европи на схід (про це кажуть наведені вище факти), відбулося на Україні пізніше, як переіменовання Істра на Данувій від верхівя до його порогів, а тому не раніш другої половини першого століття до Христа. Це сталося в часи римської влади над північним (українським) побережжям Чорного моря, після побіди над Веревістом і над Боспорським царством. Страбон пише, що „Боспоряни покірні римлянам, але напади номадів вимагають постійної присутности там римських гарнізонів, щоб берегтись від тих нападів і їх відбивати". („Геогр.", кн. VI, гол. 4, § 2).. Як бачимо з оповідання про гетів і Веревіста, такі напади на римські землі були й на Дністрі та Дніпрі. Переправившись через Істер, каже Страбон, гети з Веревістом зруйнували „область кельтів" і загнали їх на південь від Дунаю до тракійців та іллірійців. Потім вони зруйнували грецьку Ольвію коло Дніпра. Де ж була та область кельтів? Це була при Дунаї Мезія, Мізія. Тут над Дунаєм були кельтські осідки міста Таурунум (коло гирла р. Тісси), а на схід Сінгідунум, Дуросторум, Новіодунум. З них останній Новіодун на схід від гирла Пруту, ближче до Чорного моря. Це назви кельтські—дуплікати назв в Галлії. Проти Мезії в Дунай вливається Алюта, Ольта — двійник назви в Галлії для річки, від якої на південь жили русини. Все це історичні й річеві свідки ширення кельтів на схід, на Україну. З Мезії, де були кельти, ішли стики з побережанами Дністра і Дніпра. (Див. історич. атляс Путцґера). Все це поза спором.

В Криму й коло Ольвії знайдено мармурові плити з латинськими написами. В Керчі знайдено колюмну з латинським написом в честь римського імпер. Тиберія за часів Боспорського царя Савромата II — 14—17 рр. I. віку. В руїнах Херсонесу знайшли з латинським написом нагробник сурмача XI. римсь. леґіону Авреля Сальвіона, що служив 14 років. (Н. Мурзакевич, „Зап. Одес. О-ва Ист. и Древ.", Одесса, 1844 р, т. I, стор. 286—288). Там же в Криму, в Херсонесі знайшли педестал з написом в честь леґата Мезії Секста Цереаліса від херсонесців за услуги для них. Його призначив особисто римс. імператор в римс. пров. як правителя. Це було в I. в. по Хр. Воно є свідоцтвом підлеглости Кримського Херсонеса Римові і римському правителеві Мезії. (Проф. В. Латишев, „Понтіка", СПБ., 1909 р., с. 51—54).

Таких свідоцтв багато, а всі вони промовляють, що на побережжі Чорного моря, Дністра, Дніпра, Криму панувала римська влада, яка мала там своє військо, свої ґарнізони, свою адміністрацію, а в війську і ґарнізонах було повно кельтів з Галлії і з Італії та з Придунайщини. Кельти ж були під таким вели-

ким впливом латинської мови, що в нинішній Франції і в Італії їх мова навіть перетворилася в іншу, в латинізовану. В свою чергу і вони мали великий вплив на латинську мову кельтськими елементами, тому вона в пізніший період наочно відмінна від латини клясичних письменників. Таким чином латинщення в кельтських назвах, особливо вульґарне, салдатське, урядове, стало явищем природним і нормальним, звичайним. Тому і в назвах річок Дан-увіюс, Дан-астер, Дан-апер, що по пню „дан" кельтського походження, ми, відшукуючи їх народження і значіння додадків: увіюс, астер і апер, повинні звернутися і до латини, з якої кельти черпали та націоналізували собі словний матеріял, творючи латино-кельтську мову.

Ми вже бачили, що до „дан" (річка) кельти робили характеризуючий, прикметно пояснюючий додаток „ро" (швидкий) і кельтська назва річки в Галлії „Ро-дан" (нині Рона) означає: „швидка річка". В назві „Дан-увіюс" остання частина теж характеризує прикмети ріки. „Увіюс" походить від латинського „uveo" — бути водянистим, соковитим, мокрим, мокріти, намокати; „uvor" — мокрота, „uvius, uvidus" — дуже мокрий. Для річки це означає болотяність, багатоводність, озерність, багнистість. Дійсно, Дунай має багато прибічних річок, що вливаються до нього, болот, багн, озер. Дунай такий многоводний, що в народній словесності зветься морем. Таким чином, Данувіюс означає „многоводна річка". Таку ж характеристику її індивідуальности подав Геродот. (Кн. IV, 48—50).

Цан астер є означенням річки, так би мовити, „з молочними водами і кисільними берегами". „Астер" — зоря, повна квітка (астра), морська звізда, дорогоцінний блискучий камінь, дорогоцінність, коштовність. У греків ця річка звалася Τύρας, Тірас — сирною, хлібною, багатою скотом, молоком і сирними продуктами. По придністрянщині й нині поширене вівчарство, овечі футра, шерстяні вироби, овече молоко, бринза (сир, по грецьки τυρός), вироби з овечого мяса (напр., кернац-бараняча ковбаса, любимий у населення додаток до вина). Тут багацтво й хлібом. Всі ці предмети для римського війська та гарнізонів, як і для набіжників, були необхідні, дорогоцінні, провіянтні, споживні. Дан-астер означає річку споживних дорогоцінностей. Це її прикмети, а від них і назва її Дан-астром.

Апер з латинського апертус (apertus) — відкритий, небезпечний. Береги Дніпра в нижній частині відкриті, безлісі, тут aperta loca — безгірна й безліса рівнина, відкрите поле, місце небезпечне, бо коло річки, вкритої порогами і з утрудненою плавбою, кочують дикі варвари, „дикі" люди, від яких нема куди сховатися, укритися, утікти, через що побережжя Дніпра мало назву „дикого поля". Дан-апер означає відкриту річку, беззахистну й небезпечну. У греків назва Борістен психольоґічно була того самого походження: Борістен назвою прирівняний до дикого лівійського звіря барса (βόρυς — барс, а річка βορυσθένης; по грец. θήρ, еол. φήρ — звір, дикий). Назви по животних, як

пише проф. Латишев, аналізуючи грецькі надписи на плитах, були річчю звичайною і для найменовання людей. (Уже вказана праця стор. 256; тут Латишев подав багато прикладів). Творення назв тут психольогічно було в гармонії з природною дійсністю, як у греків, так і у кельтів. Тому і ті, й другі назви довговічні. Кельти, виперши з річок греків, виперли і грецькі назви своїми латино-кельтськими. А як анти і Русь, що були з кельтів, пословянилися і влилися в місцеве словянське населення українців, то і латино-кельтські назви річок традиційно закріпилися так, що живуть і по цей день уже майже 2.000 років, словянізувавшись на Дунай, Дністер, Дніпро, Дін. Річка Дін з кельтського Дан, Дон, мала й другу кельтську назву Рута, що означає шлях, тракт. Кельтське rute, ruthe, rut, нині у французів route, у англійців rood — дорога, шлях, тракт, звідки й назва „русло“ річки. Дін був шляхом до Волги (Ра), в яку з Дону човни по суші перетягали волоком. Коло гирла Дону було місто — пристань, що називалося містом русинів, Ruthenorum, а по грецькому Ῥωσία, Росія. (Див. в моїй праці: „Звідкіля походить Русь“).

Культура Руси ширилася з Галлії на Схід і на Північ по річках перш за все Чорноморського басейну — з Придунайщини, з Причорноморщини, від народу Зар-Дан, що жив коло Евксіпонту, коло Чорного моря, як подав про це вказівки перший проф. Н. Костомаров з наведеного ним літопису („Севернорусскія народоправства“, т. І, СПБ., 1886 р., с. 4 і сл.), а не з Півночі. Тому для південних річок немає ні єдиної назви від північних народів; шведів, скандинавів, норманів. За те вказівка на нарід Зар-Дан від Евксіпонту (Чорного моря), як на родоначальника руси, звязує з кельтами, бо Зар (Ізар) і Дан — це назви річок в Галлії й Придунайщині, а по річках це назви і кельтських виходців від цих річок. Вказівка Київського літопису, що Русь не шведи, не нормани, не готи, не англійці (Іпат. л. під 862 р.) правдива. Правдива і вказівка Івана Франка. Зверне на себе увагу і те, що кельтські королі, що стояли на чолі ірляндців (кельтів) у війні проти англійського короля Генриха II., який розбив їх в 1170 році коло Уексфорда, називалися Рурк, Рурик, а другий Конор. (Проф. Г. Афанасьев, „Исторія Ирландіи“, СПБ., 1907 р., с. 17, вид. під ред. професорів Кареева та Лучицького).

Українська мова збагачувалася не з півночі, а з півдня і заходу Европи. Так ішла і культура на Україну — не з півночі. Тому і розкриття слів та назв треба шукати перш за все звідсіль, а не з півночі і не з Азії.

М. Лемкович Добрянський.

Фашистівський корпоративізм і становий принцип (клясократія) у Липинського.

Ще не так давно приняла Австрія становий корпоративний устрій, а ось знов одна держава, Португалія завела в себе корпоративний лад, а за нею Литва, як доносить преса, приготовляється до реформи устрою в напрямі станово-корпоративнім. Коли австрійський становий устрій реалізує більше ідеї католицького корпоративізму, сформульованого в енцикліці Quadragesimo Anno, що навязує до суспільних ідеалів папи Льва XIII, то портуґальський спирається в значній мірі на італійських взірцях. Навіть така клясична країна демократії та лібералізму, як Швайцарія, засновує в деяких кантонах за ініціятивою самих же громадян станові порядки. Про станово-корпоративні тенденції в інших країнах вже й не згадуємо. Все це доказує, як дуже актуальним і життєвим, як конечним є заміна досьогочасного суспільного ладу порядком становим, бо таке розпорошення й атомізація громадянства у всіх його верствах, до якого допровадила капіталістична духовість, є джерелом безнастанного ферменту й безладдя, а це унеможливлює якенебудь упорядковане життя в державі. Тому відповідальні громадянські і державні чинники мусять шукати виходу з цього стану і знаходять його в ідеї станового суспільного ладу.

В повоєнній Европі є три джерела, з котрих вийшла і розвинулася ідея становости, себто ідея станової організації громадянства: писання професора віденського університету Отмара Шпанна, політичний чин Мусоліні і політичний твір Вячеслава Липинського, „Листи до братів Хліборобів". Було би цілком зайвим доказувати й захищати право першенства для Липинського на проголошення конечности станового перетворення і переорганізовання громадянства, але все таки не можна не згадати, що Липинський вже в 1919. р. сформулував у головних засадах свій політичний і суспільний ідеал, Шпанн читав у літнім семестрі 1920. р. у Відні свої лекції про станову державу, які потім появились окремою книжкою п. з. „Der wahre Staat", а ідею фашистівського синдикалізму проголосили в 1921.році, коли творець фашистівських синдикатів Едмондо Россоні почав видавати орган італійського синдикалізму „Lavoro d' Italia".

Політична система Шпанна залишилася без найменшого впливу на реальне громадянське життя, бо від теорії Шпаннових поглядів не веде жаден шлях до дійсности. Це головно тому, що він є тільки вченим, — а не творцем того роду, що Липинський, який вогнем власної душі запалює серця других; Шпанн перебуває виключно в сфері абстрактної думки, не маючи змоги знайти між нею й реальним життям ніякого контакту. Крім цього нехіть до всього матеріяльного і надмірний гін до „удуховлення"

стали причиною, що його звязують з неоплятонізмом Пльотина, який так дуже змагав до удуховлення свого я, що соромився навіть власного тіла. А коли Шпаннові учні цей звязок з життям стараються мимо всього віднайти, то знаходять прояви станового принципу там, де їх у дійсності нема.

З цих трох лише два другі джерела стали справді плодючими. Італійський корпоративізм уже став взірцем для реформістичних рухів суспільних в західній Европі, а світогляд Липинського вже ділає серед людей українських і має всі дані на це, аби не лиш у майбутнім уладженню суспільних відносин на Україні відіграти рішаючу ролю, але теж витиснути свій вплив на кристалізацію суспільних ідеалів і поза межами України. Так н. пр. живо починають інтересуватися політичними ідеями Липинського в Австрії (гл. про це „Дзвони", стр. 252/3, 337 і 507 с. р.).

В цій статті хочемо дати спробу паралелі між суспільним ладом італійського фашизму й образом станового порядку в світогляді Липинського, вказати на їх взаїмні подібності й ріжниці.

Під пануванням капіталістичної духовости заникали постепенно всі творчі сили народу в мистецтві, фільософії, науці, а в громадянськім життю приходив стан, де homo homini lupus, де завмерло всяке почуття вищих інтересів громадянських, народніх чи державних. Тому опозиційні рухи стараються навязувати до тих періодів народньої минувшини, де духове життя виказує підйом і розквіт творчих сил і де живим є почуття національної спільноти. Фашизм хоче шукати своїх джерел в духовості італійського рісорджімента (відродження другої половини XIX. віку). Один з визначних діячів фашизму Джйованні Джентіле каже, що в основу світовідчування цього відроження лягло „переконання, що справжнє життя не є таким, яким є, тільки яким повинно бути; і що саме таким життям варта жити, повним обовязків і труднощів, вимагаючим напруження волі й самозаперечення та сердець, склонних до терпіння задля здійснення добра... Спільною основою для всіх є віра в реальність і потугу ідейних принципів, які володіють світом; і звідсіль випливає спротив проти матеріялізму і духова концепція життя". На таких основах виріс італійський фашизм — так принайменше заявляють про це фашистівські діячі.

В організації суспільного й економічного життя звертається фашизм дуже радикально проти основних тенденцій попереднього суспільного ладу. Один з найвизначніших теоретиків фашизму і найбільш заслужених творців фашистівського законодавства А. Рокко, застановляючись над передфашистівськими робітничими організаціями, каже про них, що їх блудом було зводити їхні завдання до того, щоби робітникам забезпечити якнайбільше зиску з продукції; до цього змагали вони засобами, що деморалізували робітничі маси і шкодили продукційному процесові; а впоюючи в робітників світогляд, опертий на ідеї боротьби кляс і конечності міжнародньої солідарности, провідники робітничого руху відвертали увагу робітництва від завдань найважніших і найближчих, звязаних з інтересами продукції надоду.

Центральною справою нової економічної і суспільної організації є справа продукцій. Щоби продукція могла сповнити своє завдання, себто щоби як слід заспокоювала господарські потреби людей, і поправляти матеріяльні умовини суспільного життя, необхідна є координація трьох елементів, що складаються на продукцію: праці, техніки й капіталу. Але це можливе є тільки тоді, коли все суспільне життя проходить у дусі не боротьби, а співпраці кляс. На думку фашистівських теоретиків-економістів громадянство саме не може дійти до такої співпраці, і тому необхідним є далекойдуче встрявання держави передовсім у господарське життя і випливаючі з нього суспільні відносини між ріжними продуктивними ґрупами, а дальще інгеренція державних чинників з широкими повновластями у всі ділянки громадянського життя. Рішаючим чинником фашистівської держави в економічнім життю є корпорації. Але вони є щойно завершенням цілої суспільно-економічної системи фашизму. Їх підставою є синдикалістичний устрій, себто такий устрій, в якому робітники і працедавці зорганізовані окремо в рівнорядних професійних організаціях — синдикатах, а не в партіях чи в якихнебудь політичних організаціях як передтим. Це виелімінування політичних моментів з організацій так робітників як і працедавців має відібрати всяку підставу для клясової боротьби і спрямувати всі енергії працюючих на піднесення продукційности, поширення фахової освіти, на моральну і матеріяльну самодопомогу, на національне виховання. Синдикалістична організація проведена в цей спосіб, що держава має на неї непереможний вплив. В практиці тільки фашистівські синдикати можуть бути признані правительством, вони займають упривілійоване становище серед інших і є публично-правними установами. Закон змагає до цього, щоби в синдикатах згуртувати одноцільно всі продукційні сили італійського народу, що заняті в процесі витворювання матеріяльних дібр і засобів для життя. Синдикалістична організація репрезентує станові інтереси ріжних суспільних ґруп.

Їм для противаги створює фашистівська держава корпорації, це є органи, що при їх помочі вона впливає на господарське життя. Вони мають подвійне завдання: бути посередником між найважнішими чинниками продукцій — працею і капіталом, отже бути лучником між конфедераціями (центральними обєднаннями синдикатів) синдикатів робітничих і конфедераціями синдикатів працедавців, а з другої сторони бути засобом держави в кермованню продукцією цілого народу. Корпорації покликує до життя правительство і вони є державними органами, що обєднують у собі представників всіх ділянок господарського життя, що вяжуться в одну цілість. І так н. пр. корпорація хліборобської продукції обіймає хліборобів — працедавців і робітників, торговлю хліборобськими продуктами, млинарство, ремесло звязане працею на землі, хліборобську кооперацію й агрономію; або корпорація деревного промислу складається з усіх галузей промислу, що займається перетворюванням деревних сирівців. Всіх

корпорацій є двадцять дві, кожна з них має верховну раду, до якої належать представники підприємств даної господарської ґрупи і представники робітників та службовиків, спеціялісти в ролі дорадників, представники кооператив і ремесла тієї ділянки; крім цього входять туди відпоручники фашистівської партії. Корпорації — основно переорганізовані в 1934. році в спосіб, зображений тут у загальних рисах — матимуть рішаючий вплив на господарське життя. Вони будить визначувати напрям і розмір продукції кожної господарської ґрупи, управильнювати відносини між робітниками і працедавцями, рішати про засоби охорони інтесів італійського господарства. Одним словом обсяг ділання корпорацій є дуже широкий, а їх постанови дістають за підписом голови уряду силу закону й не потребують апробати законодатних установ.

Найвищою еманацією нового порядку господарського життя Італії є „Грамота Праці" (Carta del lavoro). Вона уявляє собою кодифікацію основних засад суспільного законодавства фашизму. Маючи на увазі вищі інтереси народу, „Грамота Праці" проголошує солідарність усіх суспільних кляс, нормує способи їх співпраці й начеркує рами корпоративної держави. З огляду на це, що праця, труд має в наших часах особливе значіння в громадськім життю, „Грамота Праці" робить державу її опікуном: „Праця в усіх видах — кажеться в Грамоті — як умова так і фізична є суспільним обовязком і з цього огляду нею опікується держава".

Такими є в головних начерках основні засади корпоративного італійського устрою. Хто з ними знайомий і одночасно знає політичні погляди Вячеслава Липинського, тому відразу впадає в очі деяка схожість і подібність обох систем, але теж і велика ріжниця.

Політичні погляди Липинського випливають немов у силу внутрішної конечности з найглибших, метафізичних основ його світогляду. А цими основами є світовідчування релігійне, героїчне й аристократичне, — релігійне, для якого не лиш увесь всесвіт, але й усі взаємини між людьми є упорядковані після постійних і вічних законів, що життю людини надають напрям і зміст, — героїчне, бо завдяки йому Липинський стається першим провідником для свого народу, репрезентуючи своїм життям (що значить: життям і творами) велику ідею-образ України, ідею, що може розярити всі енергії в душах народу до великої творчости, — аристократичне, що здає собі справу з нерівности людських достоїнств, яка веде до гієрархічного порядку між людьми, де кожному призначене його місце, його права й обовязки в залежності від його вартости. Це одна з тих найглибших підстав, на яких виростають політичні погляди Липинського. Другою такою основою є непереможна любов до України і біль з приводу її кольоніяльного гниття — його палкий патріотизм, який заставляє його спрямувати всі свої сили до праці, що має дати відповідь на питання: як може повстати на Україні само-

стійна і тривала держава українська. Липинський свято вірить, що така держава повстане, хоч збудовання її вважає найтяжчим завданням з-поміж усіх політичних завдань сучасної Европи, але „будівничі Держави Української мусітимуть памятати, що навіть найтрудніше завдання може бути виконане, коли є: стихійне вроджене хотіння; ясна ідея, усвідомлююча хотіння; воля та розум, потрібні для здійснення ідеї; віра в Бога і в те, що дана ідея згідна з Божими законами; і любов до людей та до землі, серед яких і на якій має здійснюватись ця ідея". Як ця держава може повстати, відповідає Липинський цілою книгою „Листи до братів хліборобів". Це зображення ідеї клясократичної України й зясовання засобів, що ведуть до її реалізації. В суспільно-політичній площині проводить до її здійснення становий (клясократичний — по вислову Липинського) устрій громадянства, бо лише такий лад уможливлює витворення здорової, до незвичайно великих і тяжких завдань будови власної держави здібної, провідної верстви — української аристократії. „Ми хочемо аристократії, але здорової, міцної, до творчости здатної, а не штучного консервовання аристократії здеґенерованої і безсилої. Ми думаємо, що таку нову аристократію витворить у своїх клясових організаціях кожний український кляс на підставі власної клясової традиції і власної клясової селекції. Найкращі між хліборобами, найкращі між військовими, найкращі між робітниками, найкращі між інтеліґентами, найкращі між промисловцями і т. д.— ось нова українська аристократія". Ще докладніше кажуть оці слова Липинського про це, як він собі уявляє нову українську аристократію: „Найбезродніший і найбідніший хлібороб-селянин, що творчі організаторські здібності має, що за свою національну Українську Державу готов во імя добра будучих поколінь своє життя в жертву принести — більше заслуговує чести і поваги, ніж здемократизований нащадок дворянський... Такий безродний і бідний селянин-державник і патріот — наш найрідніший брат, з яким нас ніяка сила не розлучить". Треба з притиском підкреслити, що першою вимогою для аристократії і мірилом її вартости є її здібність до творчости, здібність творити все і все нові цінності, нове життя, підносити духовий рівень народу на все вищий ступінь та всіми силами не допустити до закостеніння і занику творчих сил.

Не є ціллю цієї статті входити в усі подробиці глибоко продуманої і вповні ориґінальної системи станового устрою, зображеного Липинським, в рамах малого нарису можна вказати лише на найбільш сутні моменти, при чому нарочно стараємося зясувати це власними словами Липинського, бо з думками його так, як з думками чи писаннями кожного великого творця: їх не можна переповісти своїми словами, чи зреферувати в якімсь скороченім виданню, бо тоді тратять вони всю внутрішню силу, весь жар, яким їх наділив їхній автор і який так непереможно ділає на читача, зобовязуючи його внутрішно супроти читаного твору. Тому з думками й ідеями Липинського не можна знайомитися

з писань про нього, тільки треба читати його твори, а писання про нього можуть бути лише понукою до такого читання.

Досі було вказано на дві підстави станового устрою клясократичного; аристократизм як селекція найкращих з усіх станів і вимога творчости. Дальшою підставою клясократичного типу, себто людей такої породи, що зможуть реалізувати на Україні становий устрій, є войовницький дух: „Чи це буде завойовання зовнішнє чи завойовання внутрішне — воно є завжди завойовання оружне (підчеркнення оригіналу — М. Д. Д.). Клясократи ніколи не здобувають собі влади над іншими мирним шляхом... В цих моментах: лицарського оружнього бою і завойовання; потім лицарського миру без хамського ошуканства, без помсти, без екстермінації, без рабського поневолення; і врешті громадського закону... народжується клясократія. Клясократи цього типу належать завжди до аристократії лицарської, войовничої. Їх імперіялізм, їх бажання влади вяжеться в них завжди з образом, з ідеєю оружної боротьби і лицарської перемоги, а не з образом зручної політики, доброї орієнтації, підкупу, ласки. „Най стіна об стіну удариться і одна впаде а друга зостанеться!" (відомі слова Б. Хмельницького, сказані польським комісарям) — ось якими ідейними образами жила та клясократична шляхецько-козацька аристократія, що єдина зуміла колись сотворити Україну... Крім стихійної експанзивности, стихійного хотіння слави, подвигів, панування, вони приносять завжди зі собою високе почуття громадської єдности й організованости. Вони творять дисципліновану армію орґанізованих творців, а не банду грабіжників чи взаємно себе поборюючих кандидатів в отамани... Клясократи весь час живуть ідеєю війни. Вони не вдають, що не бачать в людині побіч добра, так само як і добро, вродженого їй зла. І кладучи в основу свого думання і поступовання факт неминуче існуючої в світі боротьби, вони цю боротьбу намагаються зробити шляхотною, ублагороднюючою, творчою. До війни вони себе виховують; до війни приладжена вся їх залізною дисципліною і пошаною до авторитетів спосна громадська організація; їх лицарський закон — це закон війни і вони його придержуються нетільки в часі миру, але перш за все в часі війни".

Липинський здавав собі докладно з цього справу, що клясократичний устрій на Україні зможе лиш тоді зродитись і розвинутись, коли серед людей українських переможе тип аристократичний, творчий і войовницький, одним словом тип варязький. Свідомість такої конечности переродження, створення цілком нового типу українця — є найважнішою справою, звязаною зі становим устроєм Липинського. Це й ставить його (Липинського) на перше місце серед усіх тих, що вказують на необхідність станової організації громадянства і до неї змагають; дальше воно є запорукою, що реалізація його політичних поглядів, проводжена таким органічним шляхом, може мати більше тривалі й дальше йдучі наслідки, чим усі тепер державними апаратами переводжені станові порядки.

Система правління клясократії спирається на витворюванню гармонії між державою і громадянством і на співпраці всіх станів (клясів — як висловлюється Липинський). Відчуття дійсности було в нього настільки сильне, що він бачив неоспоримий факт боротьби клясових (станових) інтересів у всіх періодах історії, не лише в капіталістичній добі. Але щойно в цій добі клясова боротьба прибрала руйнуючі форми. Навпаки — шляхетне змагання творчих, продукуючих кляс є на думку Липинського джерелом постійного відновлювання аристократії. Завданням найкращих з-поміж усіх кляс є знайти такі форми співжиття всіх ст нів, щоби змагання клясових інтересів було позитивним, будуючим, а не руйнуючим чинником державного життя. Жива свідомість вищих народніх і державних інтересів та авторитет монарха, господаря цілої держави є запорукою тривалої і постійної співпраці кляс. В імя цих інтересів полагоджують ріжні кляси спільні справи: „Хай про діла фабрики говорить безпосередно робітник із техніком-фабрикантом". В клясократичнім устрою мають кляси далекойдучу самоуправу так, що всі антагонізми й конфлікти мали би розвязуватися на місцях і щойно коли б це не вдавалося, мусіла би встрявати держава. Автономні клясові організації мають творити основу, на якій виросте клясократична держава українська — Трудова Монархія.

В представленню поглядів Липинського про становий принцип організації громадянства свідомо звернемо увагу не так на правне оформлення, в якім ця організаціа має проявитися, як на громадські сили-чесноти, що мають цей устрій створити, й на основні його засади. Бо в суспільнім устрою, що не став ще реальною дійсністю, а є тільки образом-ідеєю, без порівнання важнішими є сутєві сили й засади чим правні форми, які залежать від кожночасних обставин, серед яких даний суспільний лад реалізується. Такий спосіб представлення вповні відповідає методам Липинського, що завжди звертає увагу в першу чергу на зміст і суть.

Вище вже було згадано, що паралєля між суспільним устроєм фашизму й образом станового ладу в Липинського насуваєгься вже сама собою. Коли шукати за причиною такої схожости, то треба добачувати її в однаковім історичнім тлі; і діячі фашизму, що заводили нові порядки в завойованій ними державі, і Липинський, що творив ідею української держави, змагалися з тими самими державу руйнуючими силами капіталістичного світу (пригадаймо геніяльно сформуловану Липинським ідею боротьби закону землі з законом капіталу), безоглядною і дикою боротьбою кляс та розкладовими методами лібералізму (партійництвом). А факт, що незалежно від себе й одні і другі доходили — в загальному — до однакових вислідів у пошукуванню засобів оздоровлення громадського життя, свідчить, що їх погляди життєві і що їм належить майбутнє*). Та коли при-

*) Це відноситься тільки до ідеї корпоративізму (станової організації, спертої на співпраці кляс), але не до цілої системи фашизму, який вважаємо переходовою фазою.

глянутись тому всьому докладніше, то спостерігається величезні ріжниці мимо цих поверховних схожостей. Дозволимо собі на одну історичну паралєлю (такі паралєлі можна робити з далекойдучими застереженнями, але мимо того вони нераз дещо вияснюють): пізноримська імперія, як і держави нашого часу, боролася з великим схаотизованням і анархією в громадськім життю. Щоби подолати значні економічні труднощі, творили шляхом розпорядків і законів римські імператори, а головно Діоклєціян, з ріжних верств населення стани і цехи; їх примусова консолідація йшла нераз так далеко, що вони ставали наслідними, зн. приналежність до них переносилась з батька на сина. А мимо цього з тих організацій не витворився пізніший становий устрій середньочіччя. Не витворився, бо це не були жадні суспільні організми, що виросли органічно, постепенно з низу, і щойно згодом дістали правне оформлення, як це було в середньовіччю, лише вони були створені цісарськими декретами, це були організації — рами, невиповнені живим змістом. Мимохіть хочеться провести анальогію з фашистівською становою організацією і всіми тими реформаторськими тенденціями, що її наслідують. Фашистівський корпоративізм — це тільки законодавство, законні рами, які щойно мають виповнитися живим змістом. І від цього, чи італійському фашизмові вдасться викресати зі свого народу такі творчі сили, які могли би оживити ці рами, залежить будуччина італійського корпоративізму. Натомість Липинський не дає ніяких ясно окреслених форм, які мав би прибрати становий устрій на Україні, але за це він творить силою власного творчого духа новий, клясократичний етос на Україні, який, скріпившися і розвинувшися, вже знайде можність себе як становий клясократичний устрій оформити. Коли ми порівнали — з великими застереженнями — італійський фашизм до „станових“ організацій пізноримських, то клясократичну ідею Липинського порівнали би ми до станової ідеї середньовіччя, якраз тому, що Липинський дає ці найглибші основи, на яких щойно виростає становий устрій.

Ще є один основний момент ріжниці між обома видами становости, між корпоративізмом і клясократією, а саме становище держави взагалі й її роля в процесі реалізації становости. Вже вище було вказано, яке рішаюче значіння має держава в системі корпоративізму: там прямо нічого не діється без її співучасти і рішаючого голосу. Як у добі абсолютизму минулих віків, так і в новочасних диктаторських устроях, які не є нічим іншим як тільки новою формою абсолютизму (пригадати лише начальну формулу диктаторських рухів: „Das Recht und der Wille des Führers ist eins“), держава, докладніше: державна машина, державний апарат намагається наложити свою „авторитетну“ руку на всі можливі прояви життя своїх громадян. В цім завеликім встряванню держави в громадянські і господарські справи, переводженім охльократичними методами — безоглядна цензура, партійна ексклюзивність, політичний терор — лежить

одна з поважніших небезпек для італійського станового устрою. Цілком інакше в Липинського: передовсім держава як механізм, як усе поглощуюча машина не вміщається в його світогляд. Клясократична держава — це співжиття громадян, органічно випливаюче з їх внутрішної потреби, це жива спільнота, яка противиться всякій механізації. Взаємини між державою і громадянством формуються після засади: „Свобода в низу, а авторитет і відповідальність з верху — це державний принцип Трудової Монархії", отже громадянство має мати змогу виявити в своїх станових організаціях максімум підприємчивости і творчости. Не строга централізація як в Італії, присущна всім абсолютистичним формам державним, але далекойдуча децентралізація в укладі політичних сил є ідеалом Липинського. І це лише відповідає суті правдивого станового устрою, бо такий устрій повстає з низу, а не накидується його з верху.

Як бачимо вже з цього короткого нарису, політичні погляди Липинського йдуть не лише в парі з найновішими проявами політичного життя західно-европейського, але ще в багатьох відношеннях їх випереджують. По довгій перерві, коли то ми йшли звичайно яких пятьдесять років позаду Европи, політична творчість Липинського звязує Україну з найбільш життєвими проблємами европейськими, не лише звязує, але й активно співпрацює в їх розвязанню. Тому сміло можемо сказати про Липинського, що він найбільший европеєць між сучасними українцями.

Хроніка.

† Михайло Грушевський (1866—1934).

Дня 26. XI. с. р. помер у Москві великий і надзвичайно заслужений український вчений-історик, почесний член Н. Т. Ш., голова істор. секції ВУАН, а одночасно письменник, публіцист і громадянин, що брав теж визначну участь в українськім державно-політичнім житті. Замилування до наукової праці і письменства перебрав Михайло вже від свого батька Сергія, який був директором учительської семінарії у Холмі, а опісля краєвим інспектором народніх шкіл на Кавказі та писав статті з української етнографії в київських часописах і зладив підручник церк.-слов. мови, принятий по всіх вселюдних школах Росії. Гімназію покінчив у Тіфлісі, університет в Києві, під проводом Володимира Антоновича й інших. Коли Володимирові Антоновичеві запропонували катедру на львівському університеті, він поручив на це місце Михайла Грушевського. Обнявши цю катедру у Львові (1894—1914), Грушевський дуже скоро став головою Наук. Т-ва ім. Шевченка і виявив надзвичайний організаційний талант, зумівши за короткий час зробити з НТШ, справжнє на-

укове огнище українознавства на всю Україну. Т-во поділив на секції: історичну, фільософічну та природничо-матем.-лікарську, з яких всі мали свої наукові видавництва, а секції утворили як свої допомогові органи-комісії: археольогічну, бібліографічну, статистичну, етнографічну, археографічну і природничу. Записки Н. Т. Ш. зробив Г. органом Істор.-фільософ. Секції і створив кілька серій наукових публікацій, присвячених ріжним галузям укр. історіографії. За 20 літ головування Г-ого НТШ стало науковою інституцією, немов академією наук з високим авторитетом в ученому світі, видало сотні наукових робітників, по словам самого проф. Г-ого „створило українську науку в очах і поняттях культурного світу“. Як професор львівського університету створив Г. цілу школу своїх учнів і співробітників-істориків, до яких належать: Богдан і Евген Барвінський, Ст. Рудницький, Ом. Терлецький, Ол. Целевич, Ст. Томашівський, М. Кордуба, В. Герасимчук, І. Джиджора, І. Кревецький, І. Крипякевич, М. Чубатий, Д. Коренець, Ф. Срібний, Богдан Бучинський і Ол. Сушко, — які подрібно опрацювали цілу низку важніших моментів нашої історії. Деякі з них придбали собі дуже поважне імя в українській історіографії. Редагуючи Записки НТШ, був Г. одночасно редактором інших видань НТШ, Літер. Наук. Вістника (від 1898 р.), Укр. Видавн. Спілки, яку оснував та взагалі разом з І. Франком вів провід в укр. культурній праці, скріплював звязки між Галичиною і Придніпрянщиною та мав великий вплив на укр. політичний рух в Росії. Коли там політ. гнет полекшав, переносить Г. до Києва в 1907 р. Літ. Наук. Віст., раз-у-раз туди їздить, читає публичні виклади з укр. історії в Києві, бере живу участь в громадській роботі, головно в освітній (відіграв провідну ролю в Краєвому Шкільному Союзі, в якого руках зосередилася справа приватної школи), а 1908 р. стає головою Укр. Наук. Тов. в Києві, куди від 1913 р. переносить свою діяльність задля внутрішних непорозумінь у Львові і де від 1914 р. продовжує організування вид. істор. квартальника „Україна“. Захоплений світовою війною в Галичині, виїздить через Італію до Києва, де його заарештували і вивезли на заслання до Сімбірська, згодом до Казаня, а 1916 р. позволили переїхати до Москви. Визволений революцією 1917 р. стає на чолі Укр. Центр. Ради, переходить до скрайно соціялреволюційного напряму, зірвавши зі своїми попередніми однодумцями. 1920 р. виїздить до Відня, де веде Укр. Соціольогічний Інститут, а 1924 р. вертає на Вел. Україну, працює науково як член ВУАН, ведучи катедру укр. історії й Історичну Секцію. Коли більшовики повели акцію розгрому українського життя і культури в С. Р. С. Р., вивезли Г-ого 1930 р. до Москви і його фактично інтернували, при чім без сумніву позбавили права свобідної наукової праці, яку зрештою унеможливила сліпота вченого, спричинена важкими умовинами життя і мешканням в сутеринах на передмістю Москви.

Найважнішою працею Г-ого є Історія України-Руси, 9 томів, доведена до смерти Б. Хмельницького, вид. в рр. 1898—1929 (І т.

три вид., II—IV т.т. і 2. ч. VIII т. два видання; I т. перел. на нім. мову, частини III, VII й VIII на російську м.). Синтетичний виклад укр. історії немов як зміст зі своєї великої історії подав Г. в „Очеркъ исторіи укр. народа“ (3 вид.) і дещо в спопуляризованій формі в Енциклопедії п. з. „Укр. народ“ та в „Ілюстр. історії України“ (5 вид. і одно в рос. м.), яка в скороченій і ще більше спопуляризованій формі появилась під н. „Про старі часи на Україні“ (кілька вид. і теж подібні огляди в франц., болгарс. і нім. м.). — Від 1923 р. вийшла друга велика праця „Історія укр. літератури“, 5 т. Важніші історичні монографії та видання джерел: Южнорусскіе господарскіе замки XVI. в., Исторія Кіевской земли, Барское староство, Жерела до істор. України-Руси (люстрації XVI. в.) 4 т., Матеріяли й розвідки з іст. України 4 т. і багато ін. З інших ділянок слід відмітити: „Генетична соціольогія“ і „Початки громадянства“. З політично-публіцистичних писань важні з-перед війни: „Освобожденіе Россіи и укр. вопрос“, „Наша політика“ (про Галичину); з часу революції: „На порозі Нової України“. — Белєтристичні твори (оповідання й драмат. нариси) Г-ого зібрані в збірці „Під зорями“, Харків 1928. Покажчики писань Г-ого, подані в присвячених йому Ювілейних Збірниках (у Львові 1906 і в Києві 1928) подають около 2000 наголовків.

Найважніша заслуга Г-ого це його 9 томова Історія України-Руси. Всі інші численні праці і статті є немов підготовчими студіями, або розробленням окремих частин укр. історії, висліди чого мали ввійти до „Історії“. Він виконав прямо ґігантичну, монументальну роботу. „Головна її вага, як каже проф. Дм. Дорошенко, в систематичному зводі науково провірених і проаналізованих відомостей до історії України, обєднаних провідною думкою про тяглість і неперервність історичного процесу українського народу на заселеній ним ще на світанку історії землі. Це наче велика історична енциклопедія, де зведені разом й систематично впорядковані здобутки наукової праці цілого попереднього розвитку укр. історіографії“.— Він здобув право горожанства для української історичної науки й укр. народу в европейськім науковім світі. З приводу появи німецького перекладу I. т. його Історії, польський учений Брікнер писав про Г-ого: „Він цілком опанував незмірну літературу предмету—археольоґічну, історичну, і фільольоґічну, передовсім російську, до цього часу запечатану для Европи семи печатями. Автор прямо дивує нас своєю начитаністю, знанням найбільш спеціяльних, дрібних, нераз забутих праць російських і німецьких. А з тією казковою начитаністю іде поруч бистрота ума, самостійний суд, вироблена метода — те все на цілком незвичайнім рівні“ (Kwart. hist. т. XX, 665 ст.). — Слід зокрема підкреслити, що Г. угрунтував в науці схему історії укр. народу. До нього московська наука принимала київський княжий період за початок московської історії, а продовженням київс. кн. періоду вважали історію Московщини. Г. виказав, що той період це початки української історії, а його продовженням є не московське, а галицько-волинське князівство та литовський

період української історії та що якоїсь „общеруської історії не може бути, а лише історія всіх „руських народностей" або історія східнього словянства.

Історія Г-ого мала теж великий вплив на національне життя України в практиці. В. Герасимчук про Історію Г-ого пише: „...вона не тільки посунула далеко вперед культурну свідомість нашого народа, але також кристалізувала і кристалізує напрямні форми в нашому життю й політиці, пояснюючи і витворюючи почуття спільности і матеріяльних та ідейних інтересів на всіх просторах України як колись, так і тепер. Своєю історією подав автор свому народові найсильнішу зброю, яку тільки можна було подати" (ЗНТШ, т. 133, 1922, 9 ст.) — Але якраз у тім практичнім впливі історії Г-ого криється одночасно і небезпека для укр. державного життя. Бо в історичній концепції Грушевського, — як на це перший вказав В. Липинський, а за ним ціла його історична школа — змагання до витворення власної держави, і взагалі державницькі змагання стоять на другому пляні супроти змагань народніх мас до якнайбільшого заспокоєння своїх соціяльно-економічних інтересів. Г-ий мало цінить державні змагання укр. князів та гетьманів і осуджує їх постільки, поскільки ці змагання відбувались коштом соціяльно-економічного приборкання народньої маси і вимагали від неї жертв*). Це його становище найкраще зрозуміємо з його власних слів про себе: „Я був вихований — пише Г-ий — в строгих традиціях радикального українського народництва, яке вело свою ідеольоґію від кирило-методіївських братчиків і твердо стояло на тім, що в конфліктах народу і власти вина лежить по стороні власти, бо інтерес трудового народу — се найвищий закон всякої громадської організації, і коли в державі сьому трудовому народові не добре, се його право обрахуватися з нею". („Борітеся-поборете", Відень 1920, ч. 1., ст. 12). Таке становище Г-ого чимало проявилося в його історичній концепції, а враз з історією поширилось серед укр. нації і між іншим причинилось теж до витворення підложжя для ставлення вище соціяльних ідей від державницьких. Тією самою засадою Г-ий кермувався і в своїй практичній політичній діяльності. Як таке становище впливало на справу укр. державности, всім відомо. Одначе при тім всім треба тямити, що таке становище Г-ий перебрав в спадку від попередного народницького покоління, як також від свого українського і російського окруження в більшій своїй частині, понад яке не зумів він під тим оглядом своїм духом піднестися. Політична діяльність Г-ого повчає якраз, що успіх, чи невдача якогось народу залежить не лише від безпосередної акції в момент вирішного бою, але що на це складається дорібок поколінь, дорібок не лиш матеріяльний, але і духовий в ділянці ідеольоґії, світогляду і волі, та що помилки минувшини довго мстяться і лишають свій слід на життю народу. Одначе його політика зовсім не зменшує його ґігантич-

*) Гл. Д. Дорошенко: Огляд укр. історіографії, ст. 190.

но-монументальних заслуг для української науки, як також того факту, що він поширив і закріпив українську національну самосвідомість, що він ціле своє життя і всі здібності посвятив всеціло для української науки й інтензивної національної праці. Надзвичайно великий, здібний і працьовитий вчений, великий патріот доброї волі, що одначе не зумів стати політиком і державним мужем — з таким мабуть знамям піде Михайло Грушевський в мандрівку віків...

П. Ісаїв.

60-ліття української журналістки Марії Омельченкової. Ювелятка уроджена 4. VIII. 1874, р. на Вороніжщині, працювала на педагогічнім полі на Кубані в початковій і середній школі. Підчас революції була урядницею міністерства здоровля й інструкторкою соц. опіки. Від 1920 р. на еміграції в Празі продовжувала свої студії на Карлов. унів., де студіювала соціяльну опіку в ЧСР. Одночасно присвятила себе журналістичній праці в ріжних словянських часописах, здебільша жіночих. Р. 1928 разом із чешками М. Грдлічковою та М. Червенковою заснувала видавництво „Чесько-Українська Книжка“, що служить поглибленню чесько-української культурної співпраці шляхом видавання книжок. Омельченкова є авторкою монографії про Т. Г. Масарика (1931), брошур: „Шкільництво на Кубані“ (1927), Вибір фаху (1925), Соціяльна опіка над молоддю в ЧСР (1925), Česko-ukrajinské styky (1928) та інш. Разом із п. Грдлічковою заснувала журнал „La Femme Slave“ (1933). Нині ювилятка в Югославії підготовляє працю: „Словянська жінка“. Читачі „Дзвонів“ знають її зі статті: „Англійський жіночий роман“ (ч. 5. с. р.) (Відомості подані за „Укр. Тижнем).

Нове видавництво. У нас дуже мало видавництв, а й ті що існують, задля недостачі фондів лише вряди-годи можуть випустити яку книжку. А тим часом багато наших письменників має готові до друку твори, а одначе вони не можуть зобачити денного світла. Одночасно вичерпуються твори наших клясиків, потрібних навіть в школах, і щораз більше загрожує українському громадянству духова темрява. Тому кожне нове видавництво слід кожному повитати якнайприхильніше і піти йому назустріч. Нещодавно якраз повстало нове видавництво „Універсальна Бібліотека“ в Станиславові, вул. Собіського 24, засноване і ведене п. Іваном Ставничим. Воно вибрало цілком слушний і правильний шлях, бо старається в першій мірі дати книжку дешеву (в ціні між 50 сот. — 1·50) і в цей спосіб зробити її якнайбільше доступною. Плян видавництва далекойдучий і корисний. Перевидання наших клясиків, видавання нових українських літературних творів, а одночасно щонайкращих творів европейської літератури, щоб в цей спосіб вибити вікно з-над Дністра в Европу, поширення потрібних популярно-наукових творів, починаючи навіть від історії і географії України — це найближчі завдання Універсальної Бібліотеки. Свою працю слушно зачало видавництво від „Кобзаря“, випускаючи І. його

том (всіх буде 3 т.), бо ж це підставова українська книжка. Видана вона, хоч не надто вибагливо з огляду на дешевість, та все ж дбайливо і старанно. Передмова і життєпис Тараса написані звязло, а в поясненнях узгляднено в великій мірі найновіші досліди з ділянки Шевченкознавства. Видавництво заповідається гарно. Його розвій залежатиме від поперття громадянства, якому видавництво щодо дешевости пішло якнайдальше на руку. (Річна передплата на 12 випусків 5·50 зл.).

Веґа — є це псевдонім п. М. Підлужного з Бережан. Під тим псевдонімом вмістили ми в „Дзвонах“ отсі його вірші: Інвалід, Під різдвяну ніч (ст. 369 і 579, 1931), Бездомні діти (ст. 245, 1932), Христос Воскрес, і Херсон (ст. 98 і 434, 1933).

Errata в статті „Дух. структура Федьковича“ (Дзв. ч. 8—9): стор. 373, в. 13 зг. замість „спробу“ має бути „**справу**“; ст. 374, в. 10 зд. після „але“ додати „**й**“; ст. 375, в. 7 зг. зам. „жертви“ — м. б. „**жерти**“ (двічі); ст. 375, в. 17 зг. зам. „лепу“ — м. б. „**лепу**“; в. 18 зг. „з астрольоґією“ — м. б. „**астрольоґією**“ (без „з“); в. 1 зд. зам. 328 — м. б. **332**; ст. 376, в. 19 зг. зам. „лише“ — м. б. „**миле**“; в. 21 зг. зам. „La“ — м. б. „Le“.

Рецензії.

Теодор Курпіта: **На доспівах весняних.** Книжка лірики. Рогатин 1934. Видавництво „Сині дзвіночки“. Стор. 72.

Книжковий дебют молоденького автора симпатичний хіба з огляду на передмову, в якій виразно зазначено, що характер цієї збірки „наскрізь ліричний, всупереч вимогам теперішньої хвилі, що каже голос власної душі замінити на бомбастику крилатих, псевдосильних фраз, що з правдивою поезією не мають нічого спільного“. Коли серед тої духової атмосфери, яка опановує нині молодь майже всіх народів, молоденький поет має відвагу виступити з такою деклярацією — то це значить, що він уміє плисти проти води, та що зможе з часом стати самостійною, оригінальною індивідуальністю.

Самі поезії роблять враження молодечих спроб, передчасно і непотрібно примушених мандрувати у світ. Такі вірші пишеться для вправи в поетичному ремеслі — але їх видавати не треба. Щойно на канві цього віршування, — місцями навіть поправного, але наскрізь епіґонського й повного необдуманости й недоречности, — виростуть мабуть в душі поета перші дійсно оригінальні, дійсно живі квіти поезії. І коли б молодий поет був ще почекав, та виступив з першою книжкою щойно тоді, як начитаність перетопиться в горнилі дозрілої, виробленої індивідуальности — то його дебют вийшов би куди цікавіший.

мг.

Юрій Косач: **Сонце в Чигирині.** (Повість про декабристів на Україні) з післяслівям і примітками Миколи Голубця. „Українська Бібліотека“ ч. 9 (21), вересень 1934. Львів. Накл. І. Тиктора. Ст. 128, 16°.

Сила цієї книжки в її стилю. А стиль її є наслідком поважного, розумового й інтуіційного зглиблення епохи, що її письменник взявся відтворювати. У висліді вийшла річ у нашій історичній повісті досі нечувана: повна гармонія між способом вислову й духом часу, повне опанування не лиш історичних фактів, але головно духової атмосфери й стилю епохи; щось у роді тих прецікавих образів минулого, що їх дав світовій літературі французький письменник Maurois, а далі фалянга його талановитих наслідувачів. Тай взагалі, книжка ця, мимо свого повістевого характеру, виходить з духового середовища, підготованого мистецькими засобами й методами модерної літературної біографії чи монографії.

Та коли про стиль цієї книжки можна говорити лише прихильно — то зате композиція її зовсім таки не дописала. Ряд образків, що їх читач із умовою напругою мусить щойно вязати в цілість, яка знову щораз розлітається — це не є повість. Так само змагань, виявів волі, боротьби з труднощами, індивідуальностей, коротко кажучи акції і глибших духових облич тієї епохи в повісті не видно; вони лише тут і там ледви зарисовані. Але з остаточним осудом цієї справи слід ще почекати, аж вийде в світ цілість. Бо обговорювана тут книжка — це лише перша частина великої повісти про декабристів на Україні.

Змістово ця книжка важна цим, що в ній автор особливий натиск кладе на суспільне середовище, в нашій „демократичній“ літературі майже зовсім знехтоване, а саме на життя українського панства. Читач на живих прикладах, а не з сухого історичного реферату, переконується, що навіть ще в перших десятках літ минулого віку жила на Україні повним життям українська по національності й культурі, повна старих, своїх власних традицій, шляхетська й інтелігентська верства, якої не повстидалася б ніяка стара, культурна нація. Такі субтільні, повні дистинґованости малюнки, як сцена в палаті українського аристократа гр. В. Капніста, або такі бодро-шляхетські тони, як опис повного культурної обивательщини життя на дворі Горленків — відкривають зовсім нові, незвичайні, в українській літературі досі страшенно занедбані, сторінки рідного нашого минулого. І в тому теж велика вартість книжки Косача, яка, при всіх своїх композиційних дефектах, є безперечно одною із першорядних появ у найновішому українському письменстві.

мг.

Максим Брилинський: **Сірі однострої.** Львів 1934. накладом Видавництва „Неділя“. Стор. 320, 160.

Літературна вартість цієї книжки не є пропорціональна до її грубости. Переживання українського старшини підчас воєнних змагань 1918—19 були б вийшли куди плястичніше, цікавіше й більше по мистецьки, коли б були зображені, замісць на 320, скажім на 100 сторінках. Тоді можна було б викинути весь той особисто-мемуарний і газетно публіцистичний баляст, який так шкодить цій, у основі цікаво задуманій і повній змісту,

книжці. Це з мистецького боку. Але не сміємо з цієї книжки викинути ані рядка, коли дивимося на неї як на психольогічний документ. Бо змістово й ідеольогічно книжка ця вартісна як відтворення психічних і фізичних переживань типового, пересічного галицького інтелігента підчас великих днів недавного минулого. Оця пересічність, сірість світоглядового й психольогічного підложжя тим вартісніша, що вона не є реалізацією свідомого задуму автора, лише природно випливає з його власної психічної структури. Таким чином книжка набирає документального психольогічного значіння. Тому також ніяково примірювати цю книжку до літературно-мистецьких критеріїв — бо ж усі промахи в композиції, стилістиці, способі вислову і т. д. — це теж інтеґральні прикмети психічної структури токого типу нашої інтеліґенції, який репрезентує не лише герой повісти, але й сам автор. До найбільш характеристичних таких прикмет думки й її вислову належить, перед усім, „бессервісерська“ критикоманія — по своїй суті в даному випадку здебільша слушна, але подавана при кожній нагоді якимсь примітивно-влізливим способом. Сюди належить теж силувана „оригінальність у вживанні таких імен, як Слав, Ера, — та така „дотепна“ символізація назвищ, як напр. п. радник Судовий, або о. Тропаревич. Композиції шкодять найбільше величезні монольоги дієвих осіб, трактовані навіть нераз як частини діяльоґів. Не є в цій книжці рідкістю така дивовижа, що хтось без перерви виголошує напр. 6-сторінкову орацію в тракті товариської розмови. І взагалі, технічні й мистецькі засоби майже зовсім неопановані. Але, як я вже згадав — у цій книжці це неважне, бо вона дає нам не так повістеву конструкцію, як головно психольогічний документ ментальности пересічної людини, яка переживає історичні часи. А такі документи тим кращі, чим безпосередніше випливають із душі автора, як типового репрезентанта того середовища, яке він узявся зобразити.

мг.

Ц. І.: **Дарвінізм**. Вид. Бібліотека „Мій світогляд“ ч. 4. Перемишль 1934. Накладом О. Ґоцької. Стор. 48.

„Блаженні вбогі духом“ — це Христове слово правдиве також в іронічному значінні („beata simplicitas“). „Блаженні“ ті, що при нинішньому розвою фізики ще можуть вдоволятися матеріялістично-атомістичною системою Демокрита й Епікура. Як мало вони потребують, щоб заспокоїти свої думки та щоб „тріюмфувати“! А так само „блаженні“ ті, що еволюційну теорію К. Дарвіна ще нині можуть уважати за „останнє слово науки“, як наш автор, що скривається під ініціялами Ц. І. Але ж бідна нація, котру годують таким відгріваним, ніби „останнім словом науки“!

Наш „правовірний дарвініст“, закаптурений Ц. І., тільки викладає „справжній дарвінізм“, накидує його поняття й засади, одначе не доказує їх, бо в таких малих розмірах ніяк не можна доказати того всього, чого всі дарвіністи не змогли доказати в непроглядних тисячах своїх книжок. Він говорить на кредит — та якраз це найнебезпечніша форма для всяких півінтеліґентів

(для яких і видана ця книжечка), бо вони падуть ниць перед усяким „словом науки“, а не мають змоги заглянути в справжню льоґічну конструкцію того „слова науки“. Пропаганда тай стільки! (Певне тому автор і закаптурився.)

Якщо б автор мар замір причинитися для науки, то повинен був розвинути якусь спеціяльну тему, котра відноситься до дарвінізму, а не викладати цілість дарвінізму, наче якусь ненарушну євангелію. Зілюструємо це на прикладах.

Про „закон спадковости“ Ц. І. написав усього 10 стрічок (на стор. 9) і накидує Дарвінове твердження ніби як доказане, мовляв: „Кожна набута природним способом зміна передається спадково“. Вже August Weismann цілком захитав це Дарвінове твердження. А в часі від Дарвіна до нас біольоґія не менше змінилася, як фізика. Закон спадковости Дарвінові здавався простою й зрозумілою річчю, а нині мучаться над ним дослідники й не можуть йому кінця вивести. Виринають щораз більші комплікації, субтельности, спеціяльности, апріорні забезпечення на користь сталости типу і т. ін. Як у хемії, як у фізиці всі закони матерії є апріорні, так і в біольоґії: не досвід витворив ті закони, але ті закони нормують досвід. Значить, що всяка доцільність у природі, всі орґанічні типи й поодинокі орґани є витвором апріорних законів. А Дарвін хотів усю доцільність у природі вивести з апостеріорних процесів: з боротьби за існування та з полової селекції, що ніби доцільно діють, хоч самі є недоцільні, але вповні припадкові (це завітна думка всіх матеріялістів).

Що це значить „зміна, набута природним способом“? Чи тверда скіра на стопах тих людей, котрі завсіди босо ходять, не є „зміною, набутою природним способом“? Чому ж діти дикунів, що босо ходять „від Адама й Еви“, не родяться з твердою скірою на стопах? Чому людські ноги не замінилися в копита? А ноги медведів, львів і т. д.? Якже це сталося, що кінські ноги замінилися в копита? Природа не хоче мати людей з копитами — ось що! І тому вона дітям не переказує спадково твердої скіри ані на стопах, ані на долонях. Усе це залежить від апріорних законів людської природи. Усяке орґанічне єство може змінятися тільки в тих границях, котрі йому природа a priori визначує, як нпр. водень може сполучуватися тільки з тими елєментами і в таких пропорціях, які йому природа a priori визначила.

А це засуд смерти для дарвінізму.

Ц. І. твердить: „Добрий скотар із тіла тварини може, як із воску, ліпити, що захоче“ (стор. 15). Добродію, видно, що у Вас слово крилате, але ж фантазія обмежена. Нехай же Ваш скотар „виліпить“ такого пса, що мав би павин хвіст, або — pardon — бодай пса без хвоста, а козу з довгим хвостом.

Та шкода слів тратити! Є собі люди, котрі нічого більше не можуть навчитися понад те, що раз навчилися.

о. Г. Костельник.

З преси і журналів.

Спокусливе порівнання (англійці й українці). Порівнувати українців з македонцями, ірляндцями, провансалами, катальонцями і т. п. стало вже в нас немодним. За це порівнуємо себе частіше з анґлійцями, порівнуємо нераз на те, аби використовувати цю нагоду до самобичовання. Недавно новозорянський автор (Нова Зоря ч. 96.) в ревнім запалі такого самобичовання загнався так далеко, що зробив Липинського знаряддям руїнницької психіки на Україні за його виступ проти Скоропадського. Бідкаючись над тим, як у нас поборюють „представника леґального монархізму", підкреслює ці симпатії, з якими анґлійці відносяться до свого монарха. При цім він не бере під увагу одної не цілком зайвої обставини: не порівнує анґлійського монарха з нашим „леґальним представником". А з такого порівнання можна би більше українським монархістам навчитися, чим з цілої його статті. Наскільки нас память не заводить, то нам не доводилось чути, щоби Юрій V. продавав анґлійські землі, щоби він наче політичний маклер торгувався за гроші, щоби анґлійський король не дотримував свого монаршого слова, як Скоропадський не додержав свого слова, даного Вячеславові Липинському, щоби король британської імперії ломив анґлійську конституцію, як Скоропадський ломив „заприсяження"— конституцію гетьманської орґанізації. А чи не знає пан автор новозорянський, що оборона конституції є найвищим і найважнішим обовязком анґлійського короля і що коли б він зломив цю конституцію, то з цією хвилею скінчилося б і його царствування, що в анґлійській історії, бувало, вели анґлійські монархісти на шафот цих своїх монархів, що нехтували конституцією. А Липинський якраз тому виступив проти Скоропадського, що цей став перемінювати українську монархічну ідею, взоровану на анґлійській, в російсько-азіятське самодержавія. І чого тут плакати над українською „руїнницькою психікою", коли Скоропадського поборюють за таке немонарше його поступовання. Авторитет монархічної ідеї залежить у першу чергу від репрезентантів цієї ідеї — монархів. Анґлійські монархи репрезентують її *достойно*, тому їх і цю ідею там шанують. А справжні монархісти завжди боронили і поважали тих з-поміж своїх попередників, що захищали чистоту ідеї монархізму, всеодно чи це в боротьбі з громадянством, чи з самими ж таки монархами. Чи знає пан автор новозорянський про великого анґлійського монархіста Кромвеля, який виступив проти анґлійського короля, і чи чув він, що цьому ж Кромвелеві пізніші ґенерації монархістів памятник коло парляменту поставили, при чім Льорд Розебери назвав щасливою цю династію, що могла собі дозволити звеличати того, хто виступив проти монарха. Віримо, що майбутні ґенерації українських монархістів поставлять памятник Липинському між іншим і за це, що він виступив проти Скоропадського — того, хто є тепер найбільшим запереченням ідеї українського монархізму, опертої на західно-европейських (анґлійських) взірцях.

Нові книжки.

У. Самчук: Марія. Хроніка одного життя. Л. 1934. Накл. І Тиктора. 144. 16⁰.

Ф. Коковський: Людська вдячність. Л. 1934. Накл. І. Тиктора. 128, 16⁰.

В. Софронів: Липнева отрута та інші оповід. Л. 1934. Накл. „Діло". 128. 8⁰. Оклад. С. Гординського.

П. Дереш: Карійська гребля. Л. 1934.

А. Чайковський: „Полковник Михайло Кричевський". Істор. повість з XVII в. Л. 1934. Накл. „Хортиця". 192 16⁰. Окл. М. Бутовича.

Жіль Верн: Замок у Карпатах. Накл. І. Тиктора. Л. ст. 110.

О. Цегельська: Велика мовчанка. Накл. „Літер. Бібл." Л. 1934. 16⁰, 48.

А. Лотоцький: Пастушок з Назарету — оповід, з дитячих літ Ісуса Христа. Образків 11. Л. 1934. Накл.

„Світ Дитини", серія „Діточа Бібл." ч. 114. 64, 16⁰.

І. Петренко: Пригоди Юрка Козака з ісюстр. П. Андрусіва Львів, 1934. Накл. „Рідн. Шк." 80. 16⁰.

Т. Дончак: Дивна Переміна — казочка з 7 образ. П. Андрусіва. Л. Діточа Бібл. ч. 159. Накл. „Світ Дитини". 24, 16⁰.

М. Угрин-Безгрішний: Лицарі „Залізної Остроги". Пєса з життя УСС. у 3-ох діях. Ювилейне вид. 1914—1934. Рогатин, 1934. 64, 16⁰.

Ф. Устенко-Гармаш: Майська ніч. Ком. на 3 дії (за пов. М. Гоголя). Накл. „Нове Село". Л 1934.

С. Калинець: Хочу мужа. Ком. на 3 дії. Народня Укр. Бібл. в Бразилії. Вид. 2—3. Курітиба, Паранна. 1934. 16⁰ 80.

М. Магир: Св. Миколай на селі — сцен. картина в 3 діях для дитячого шк. театру. Л. 1934. „Діточа Бібл.", кн. ч. 119. Накл. „Світ Дитини". 16, 16⁰.

Укр. Загаль. Енциклопедія ч. 27• жовтень 1934. Україна, зш. 4.

Літопис Бойківщини. Записки, присвячені дослідам історії, культури і побуту бойківського племемени. Р. IV, ч 4, Самбір, 1934.

Альманах українських богословів, виданий з нагоди 150-ліття Гр.-кат. Духовної Семинарії у Львові і 85-ліття існування читальні богословів. 1783—1849—1933. Зібрав Ол Буць. Вид. Читальні богословів ім. М. Шашк. Л. 1934, в. 8⁰ 144 + ілюстр.

Ювил. Збрник у 50-ліття Т-ва „Зоря" (1884—1934). Накл. Т. „Зоря". Л. 1934, 8⁰, 132.

О. О. Дучимінська: Наталя Кобринська, як феміністка, Коломия, 1934, 16⁰, 30 + IV.

Д Лукіянович: Два документи до життєпису Н. Озаркевич-Кобринської Л. 1934. 20, 8⁰.

Д. Лукіянович: Співець гуцульських гір Ю. Федькович. Л. 1934. 31, 16⁰.

В Сімович-І. Брик: Ю. Федькович — життя й діяльність із нагоди 100-ліття народин. Л. 1934. Кн. 12. Накл. „Просвіти".

Др. К. Кисілевський: Диктати, метод. підручник для вчителів. Л. 1935. Накл. автора. 41, 16⁰.

Велика історія України, зш. ч. 11 і 12. (Від гетьм. Виговського до кінця XVIII в.), вид. І. Тиктора. Л 1934.

Історія України для дітей. Ч. І Київське князівство. Ілюс. М. Фартуха Вид. „Світ Дитини". Л. 1934 64, 16⁰.

M. Andrusiak: Józef Szumlański, pierwszy biskup unicki lwowski (1667—1708). Zarys biograf. Archiwum Tow. Nauk. we Lwowie. Dział. B. T. XVI., zesz. 1. Lwów 1934.

М. Голубець: Рік грози і надій 1914. Початки УСС. Укр. Бібл. ч. 4. (16) а. Накл. І. Тиктора. Л. 1934. 16⁰, 128.

о. М. Каровець ЧСВВ.: Спомини зі світової війни. Спомини фельдкурата 80 п. п. 9. австр. дивізії. Накл. ОО. Василіян. Жовква 1934, 8⁰, 16.

С. Доленґа: „Скоропадщина". Варшава 1934. Накл. М. Куницького. 174, 16⁰.

С. Сірополко: Народня освіта на совітській Україні. Праці Укр. Наук Інст. Варшава 1934. Т. XXII. 236, 8⁰.

J. Martin et P. E. Briquet: L'U. R. S. S. A. GENEVE. Genève 1934.

о. Др. М. Конрад: Націоналізм і католицизм. (Відб. з „Мети") Бібл. УКС. ч. 2. 16⁰ 45.

Др. Р. Єндик: Адольф Гітлер. Книгозб. Вістника ч. 4., Л. 1934, 16⁰, 64.

О. Назарук: Венеція. Бібл. Укр. Нар. Обн. Л. 1934.

Доц. др. С. Наріжний: Українська преса. Подєбради, (циклогр.), 1934. с. 92—108. Відб. з курсу „Укр. культура".

Гр. Омельченко. Едвард Бенеш. Е. Б як журналіст, Е. Б. як будівничий Чехосл. держави. Прага, „Чесько-укр. Книга", 1934. 16⁰, 152.

І. Мірний: Укр. Високий Педаґ. Інститут ім. М. Драгоманова. 1923—1933. Прага, УВПІ, 1934, 8⁰, 144.

Безкоровайний: Колади на міш. хор. Тернопіль-Львів. 10. 8⁰.

Я. Ярославенко: Коляди на мандоліновий квартет. Вид. „Торбан" у Л. ч. 260.

Я. Ярославенко: Два марші на дуту орхестру: Марш Вільної України і Пластовий Марш. Вид. „Торбан" у Л.

Яр. Смеречанський: „Червона Калина", нар. пісня на міш. хор

і „Чорні хмари налітають“ нар. пісня на міш. хор.

Яр. Смеречанський: Народні Пісні з реперт. У. С. С. на міш. хор.

Ю. Пономаренко: Гробниці лицарів. Слова О. Олеся. Укр. Муз. Вид. в Парижі 1934.

А. Гнатишин: Ой там в полі сніжок трісе... Народня пісня для муж. хору. Відень 1934.

Я. Мостюк: „Щось ридає“ на муж. хор. і „Ой, зацвіли черевички“ на однородний терцет.

Ст. Горницький: Прилад до орієнтування в музичних ключах.

М Балажук: Вулькани та землетруси. Вид. „Просвіти“. Накл. фонду „Учітеся брати мої“ ч. 6 (4) Л. 1934, 16⁰, 64.

Др. Р. Домбчевський: За Право мови. Л. 1934. Накл. Союзу Укр. Адвокатів 88. 8⁰.

Д-р В. Лисий; Закон про віддовження селянства з поясн. Л. 1934. Накл. „Громади“ у Л. С. 84, 16⁰.

Інж. аґр. В. Созанський: Парники. Стрий 1934. Накл. Тов. Укр. „Городник“. 48, 16⁰.

Інж. Др. Храпливий: „За наше хліборбське шкільництво“ Накл. т-ва „Сільський Господар“. кн. 100.

А. Жук: Кредитова кооперація й орґанізація ощадностей. Л. 1934. Накл. Т-ва „Ощадність“. 64, 16⁰.

Інж. В. Баричко: Як нищити мшиці, земляні блохи, слимаки, дротяники, борозняки, медведики, миші, щурі, хомяки та суслики Л. 1934. Накл. автора. 64, 16⁰.

Інж. аґр. А. Романенко: Як управляти й погноювати наші ґрунти. Бібл. „Сільс. Господаря“ ч. 109. Л. 1934. 90 ст.

Календарець Укр. Кооператора на 1935. Накл. Р.С.У.К. у Л. 224 + 16 + 16.

Селянський Календар на 1935 р. Накл. „Нове Село“. Л.

Нові часописи:

За незалежність. Місячник укр. політ. еміґрантів. Вид. Голов. Управа Центр. Укр. Комітету в Варшаві. Виходить у Львові.

Практичний Порадник. Ілюстр. двотижневик. Редаґує Колеґія. За ред. відповідає І. Кандяк Львів, Р. І., ч. 1.

Наша Україна, вид. Укр. дитячий притулок в Подебрадах. Редаґують самі читачі — шкільна дітвора в віці 7-11 років.

Пролом — двотижневик, вийшов окремою книжкою Л. жовтень — листопад 1934. ч. 7—10.

Нові видання на Совітський Укр.

Видавництво „Література і Мистецтво“ видало укр. переклад В. Підмогильного повісти М. Гоголя „Мертві Душі“.

Твори Т. Шевченка вийшли в жидівськім перекладі.

Укр. Наук. Інст. Книгознавства видав збірник „Український фашизм в теорії й практиці книгознавства“ (за „Укр. Тижднем“).

Надіслані книжки в інших мовах.

М. Машара: Смерць Кастуся Каліноускаго. Поэма. У 70-тыя угодні Яго сьмерці (1864—1934) Вільня 1934, в. 16⁰, 20. (В білорус. мові).

М. Машара: На сонечны бераг. Зборнік вершау. Вільня 1934, в 16⁰, 80 (В білорус. м.).

Листування Редакції.

Оксана Печеніг. Просимо ласкаво подати свою адресу, згл. скомунікуватись з нами.

Атос. Надіслане помістимо, одначе Ред. псевдонім мусить знати для власного вжитку. Збереження тайни псевдоніму очевидно запевнене.

Всім іншим відповідаємо листовно і просимо вибачити за спізнення відповіди.

Від Адміністрації.

Висилаємо **оказові** числа на знані нам адреси. Хто бажає передплачувати журнал, хай сейчас надішле передлату залученим чеком П. К. О. ч. 505. 041. В противному випадку хай сейчас зверне число.

Післяплатників просимо до Різдвяних Свят вирівнати свої залеглості, щоб не змушувати нас до остріших засобів.

Ось тут подаємо **виїмок** з одного листа до нас, який характеризує вдачу деяких впертих наших довжників: „Перечитавши листу довжників до кінця, я таки не сподівався, щоби деякі знакомі люди були такі..... (вибачте), бо й багаті парохії мають біля мене в Самбірщині чи Рудеччині, а дехто з них має й кількадесять морґів **власного** поля, тай ліса 8 морґів, ба й жінка має понад 100 морґів поля, і всі діти на становищах недалеко родичів... Ця людина могла би за всіх довги заплатити і не збідніла-би“... — Коментарів, здаєтьтя, не треба.

Точних передплатників просимо надіслити передплату з початком року точно як досі.

Приєднуйте нових передплатників!

Оголошуйтеся в нашому журналі!

Надіслані анонси в обмін підуть в слід. числі.